

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"

Ю.О. Сисоєв, Ю.В. Широкий

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Навчальний посібник

Харків «ХАІ» 2020

УДК 347.77 (075.8)
С95

Рецензенти: д-р техн. наук, проф. С. С. Добротворський,
канд. техн. наук, доц. О. М. Мелкозьорова

Сисоєв, Ю.О.

С95 Інтелектуальна власність [Текст]: навч. посіб. / Ю. О. Сисоєв,
Ю. В. Широкий. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Харків : Нац. аеро-
косм. ун-т ім. М.Є. Жуковського "Харків. авіац. ін-т", 2020. — 80 с.

ISBN 978-966-662-732-5

Проаналізовано історію виникнення поняття інтелектуальної власності, висвітлено комплекс питань, пов'язаних з об'єктами та суб'єктами інтелектуальної власності. Розглянуто питання правової охорони винаходів, корисних моделей і промислових зразків. Докладно подано особливості зазначених об'єктів промислової власності, порядок оформлення патентних прав, зміст прав авторів і патентовласників. Наведено основні положення захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також відомості про їхню комерціалізацію.

Для студентів вищих технічних закладів, що навчаються за напрямками підготовки "Роботомеханічні системи та комплекси", "Інженерія логістичних систем", "Дизайн і проектування пакувального обладнання", "Авіаційні двигуни та енергетичні установки", "Газотурбінні установки та компресорні станції", "Теплофізика". Буде корисним при вивченні таких дисциплін: "Інтелектуальна власність", "Основи інженерії", "Мехатроніка", "Конструювання промислових роботів" та ін.

Іл. 5. Табл. 3. Бібліогр.: 20 назв

УДК 347.77 (075.8)

© Сисоєв Ю.О., Широкий Ю.В., 2020

© Національний аерокосмічний
університет ім. М.Є. Жуковського

"Харківський авіаційний інститут", 2020

ISBN978-966-662-732-5

ВСТУП

Розвиток людського суспільства нерозривно пов'язаний з творчою, інтелектуальною працею. Винахід і застосування перших знарядь праці, збагнення секретів добування вогню в період первісного ладу, багато інших відкриттів і винаходів у подальшому дозволили людям створювати для задоволення своїх потреб величезний світ різноманітних предметів, при цьому вони збагачувались необхідними знаннями й набували безцінного досвіду.

Саме завдяки створенню й використанню винаходів піддаються революційним змінам знаряддя виробництва і забезпечується прогресивний розвиток продуктивних сил. Заміна ручної праці машинами на виробництві, що відбулася в XVIII сторіччі, стала можливою в результаті винаходу Д. Уаттом універсального парового двигуна (1769 р.). Подальше економічне зростання суспільства під час наступної промислової революції, що відбувалася у період з другої половини XIX і до початку XX століття, також пов'язаний з творчою діяльністю людини. Саме в цей час Г. Бессемер винаходить конвертер (1856 р.), що дозволяє істотно підвищити продуктивність виробництва сталі, а Г. Форд у 1913 р. починає застосовувати при виробництві автомобілів складальний конвеєр — основу потокового виробництва та поточкових ліній.

Одночасно з цим творчі люди створюють витвори мистецтва: скульптури, картини, музичні та літературні твори, що збагачують їх духовно.

Якісно нові, оригінальні, унікальні продукти, що виникають у результаті розумової, інтелектуальної діяльності людини (наукові, художні та музичні здобутки, винаходи, технології, виступи виконавців, топології інтегральних мікросхем, торговельні марки, промислові зразки й багато іншого), належать до сфери поняття «інтелектуальна власність».

Оскільки люди перебувають у суспільстві, у них формуються різні відносини — виробничі, економічні, сімейні, житлові тощо. Учасниками цих відносин є як окремі індивідууми, так і організовані колективи. Найважливіші з цих відносин, до яких належать відносини у сфері

інтелектуальної власності, регулюються державою шляхом установлення загальнообов'язкових правил поведінки — правових норм (правових інститутів), дотримання яких забезпечується, якщо буде потреба, примусовою силою держави: її судовою системою і виконавчими органами.

Основні засади інтелектуальної діяльності закладено у чинній Конституції України. Ст. 54 Конституції гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Право автора на свій витвір закріплено цією ж статтею Конституції України: "Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом".

Поняття "інтелектуальна власність" є узагальнювальним для цілого ряду правових інститутів, до яких належать авторське і суміжне право, патентне право, інститут комерційної таємниці, товарні знаки та ін.

Законодавство в області патентного й авторського права сприяє науковим дослідженням і розвитку нових науково-технічних ідей, створенню літературних, художніх і музичних творів, а також програмного забезпечення для комп'ютерних систем. Законодавство про товарні знаки індивідуалізує продукт ("погоджує" його з виробником). В останні роки виникли нові форми інтелектуальної власності. Кожний з пов'язаних з цими формами інститутів права інтелектуальної власності має свою історію розвитку і свої конкретні завдання.

Зараз інтелектуальна власність є однією з найважливіших складових успішної виробничо-комерційної діяльності практично будь-якого підприємства. Це підтверджує, зокрема, світова тенденція підвищення обсягу торгівлі патентами, ліцензіями та ноу-хау. Так, на початку першого десятиліття XXI століття цей обсяг досягнув \$ 500 млрд, що в десять разів перевищує показник 1990 року. У цей час до 80% усієї науково-технічної інформації зосереджено в патентній інформації. Тому оволодіння знаннями про поняття інтелектуальної власності, а також процеси створення, охорони й реалізацію об'єктів інтелектуальної власності має першорядне значення у багаті знань сучасного інженера.

Викладання у вузах "Права інтелектуальної власності" є нагальною вимогою сьогодення. У зв'язку зі створенням і використанням об'єктів інтелектуальної власності неминуче виникають відносини правового характеру. Організація внутрішньо- і зовнішньо виробничих ринкових відносин потребує від фахівця глибоких знань, умінь і навичок вирішення сучасних завдань в області інтелектуальної власності.

Виходячи з цього, метою вивчення курсу є формування у студентів знань і умінь в області створення та організації правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, захисту об'єктів інтелектуальної власності у випадку порушення існуючих прав, понять у сфері комерціалізації цих об'єктів.

1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Становлення права інтелектуальної власності (ІВ) відбувається з найдавніших часів і не припиняється у наш час.

З історії Давнього Світу та Середньовіччя відомо приклади ретельної охорони секретів виробництва, оскільки володіння таким секретом давало його власникові значні економічні та інші вигоди. У китайських хроніках, що датуються XV ст. до н.е., описано, як був викрадений секрет виробництва шовку, що таємно зберігався кілька сторіч. Принцеса, що знала таємницю, вивезла у капелюсі кілька коконів шовкопрядів за межі Китаю і передала їх своєму коханому. У Венеції для збереження технології виготовлення славнозвісного венеціанського скла острів Мурано був перетворений на довічну в'язницю для багатьох поколінь ремісників-склодувів. Говорячи сучасною мовою, уже тоді виникають охорона об'єктів інтелектуальної власності й промислове шпигунство. Прототипами сучасних товарних знаків, як свідчать археологічні дослідження, є спеціальні позначення, що наносилися на керамічний посуд приблизно за 5000 років до нашої ери.

Уже у Древній Греції існувало поняття літературної власності, право на захист цілісного твору та заборона вносити в нього зміни. З цією метою рукописи трагедій, що набули визнання, зберігалися в архіві, щоб можна було проконтролювати недоторканність тексту при постановці п'єс. Показовим прикладом існуючих у той час суспільних відносин, що стосуються інтелектуальної власності, є розповідь про літературні змагання, наведена в трактаті Вітрувія "Про архітектуру". Так, суддя змагань, які відбувалися в Олександрії, граматик Арістофан присудив нагороду не найкращому письменникові. На запитання, чому він так зробив, Арістофан відповів, що всі інші учасники змагання подали точні копії з творів інших авторів. Усі плагіатори після цього були вигнані з Олександрії [1].

Подальшого розвитку ідея охорони об'єктів інтелектуальної діяльності набула в Древньому Римі з законодавчим закріпленням приватної власності. Уважається, що слово "патент" походить від латинської *Litterae Patentes*, що в перекладі означає "відкрита грамота". У той час патенти видавалися владою, яка засвідчувала право на монопольне виробництво та продаж певного товару, послуг або винаходів. Патент скріплювався відповідною печаткою так, щоб грамоту можна було розгорнути, не порушуючи печатку, подаючи її зміст. Цим *Litterae Patentes* відрізнялися від традиційних грамот, які не можна було прочитати, не зламавши печатки. З того часу у тій або іншій формі вигляд цієї печатки зберігся до наших днів на патентах багатьох країн світу [2].

У Римському праві була договірна система — угоди. Ці угоди укладалися тільки усно, причому в строго вчистій і чіткій формі обміну двома (або чотирма і т.д.) клятвеними обіцянками в жорстко

запропонованих законами словами: "чи зобов'язуєшся дати..." [3]. Таким чином, між автором твору та іншою особою необхідний був договір. Слід зазначити, що на ранніх стадіях розвитку соціально-економічних відносин у суспільстві було дуже мало фактичних прав і практично повністю були відсутні юридичні документи на результати творчої, розумової діяльності.

Розвиток у середні століття торгівлі, поява перших ознак капіталістичного виробництва у Венеції та Флоренції потребували подальшого вдосконалювання відносин в області інтелектуальної власності. Саме тут, у республіці Венеція, виникає перша патентно-правова система, метою якої було запобігти використанню винаходів третіми особами. Закон Венеціанської Республіки від 1474 р. — це перша системна спроба забезпечити охорону винаходів свого роду патентом, що вперше надавав виключне право фізичній особі. У цьому ж сторіччі (приблизно у 1450 р.) винахід знімного шрифту та друкарського верстата І. Гутенбергом сприяв зародженню першої у світі системи авторського права [4].

У феодальному суспільстві захист прав осіб, що створювали об'єкти інтелектуальної власності (винаходу і добутку художньої творчості), спочатку здійснювався за допомогою системи привілеїв, які верховна влада видавала таким особам. Для капіталістичних відносин, що набирали сили, це було перешкодою, оскільки видача патентів (привілеїв) була виключним правом королівської влади та розглядалася як милість короля. Такі монополії збагачували довірених осіб і стримували розвиток економіки.

Істотним кроком у розвитку права інтелектуальної власності є прийняття в Англії в 1623 р. "Статуту про монополії", яким обмежувалася влада короля і узаконювалася видача патенту на технічне нововведення строком на 14 років. У 1710 р. в Англії з'являється перший авторський закон, відомий як "Статут королеви Анни", яким авторів надавалося виключне право на публікацію твору протягом 14 років з моменту його створення з можливістю продовження цього строку ще на 14 років за життя автора [5]. Ці закони авторського та патентного права близькі за змістом до сучасних і вважається, що саме вони є початком сучасного права інтелектуальної власності.

На наступному етапі розвитку суспільства в XVIII—XІ століттях відбувається подальше формування права інтелектуальної власності. Саме виникнення терміна "інтелектуальна власність" пов'язують з французьким законодавством кінця XVIII століття. Так, у вступній частині французького Патентного закону від 7 січня 1791 року йдеться про те, що "усяка нова ідея, проголошення і здійснення якої може бути корисним для суспільства, належить тому, хто її створив, і було б обмеженням прав людини не розглядати новий промисловий винахід як власність його творця". Таке розуміння власності на об'єкт, створений у результаті творчої діяльності, чи то літературний твір або винахід, багато в чому

зобов'язане працям з теорії природного права французьких філософів-просвітителів Вольтера, Дідро, Руссо.

Дещо раніше, у 1790 р., у США був прийнятий Патентний закон, в основі якого лежала ідея про авторське право як "найсвященніший вид власності". Аналогічні закони пізніше були закріплені також у законодавствах інших країн (Італія — 1854 р.; Німеччина — 1877 р.; Швеція — 1884 р.; Японія — 1889 р.).

Першим патентним законом у Росії був Маніфест "Про привілеї на різні винаходи та відкриття в ремеслах і мистецтвах", затверджений указом Олександра I в 1812 р. У Маніфесті було сказано, що "привілеї є свідоцтвом, що засвідчує факт пред'явлення винаходу уряду як власність пред'явника". Зі змінами Маніфест проіснував фактично до 1919 р. За період від 1813р. до 1917 р. було зареєстровано 36079 винаходів, з яких 29730 привілеїв (82,4%) одержали іноземці і тільки 6349 (17,6%) — вітчизняні винахідники [6]. Для порівняння, уже до 1900 р. у США налічувалося 640 тисяч патентів, у Німеччині — 129 тисяч [7]. Серед вітчизняних винахідників були: винахідник дугової лампи освітлення "російське світло" П. Н. Яблочков, основоположник сучасної космонавтики К.Е.Ціолковський, винахідник радіо О.С.Попов, творець першого літака в Росії О. Ф. Можайський, основоположник сучасної гідро- і аеромеханіки М. Є. Жуковський.

За деякими тимчасовими виключеннями в СРСР діяла нова форма правової охорони винаходу — авторське посвідчення. Ця форма була введена ще до утворення СРСР — у 1919 р. Декретом "Положення про винаходи". Авторське посвідчення закріплювало за винахідником авторське право, а також право на матеріальну винагороду у випадку використання винаходу.

Право на об'єкти інтелектуальної власності мало територіальний характер. Патент на винахід або авторське право на художній твір не діяв автоматично на території інших держав. Для охорони права правовласника на території інших країн необхідно було рішення міжнародних договорів. Найбільш яскравий приклад Міжнародного захисту інтелектуальної власності було продемонстровано на Міжнародній виставці винаходів у Відні в 1873 р., коли іноземні учасники відмовилися брати участь у ній через побоювання викрадення своїх ідей і використання їх у комерційних цілях в інших країнах.

Першим міжнародним договором у сфері інтелектуальної власності була Паризька конвенція з охорони промислової власності 1883 року. Наступною була універсальна угода в області авторських прав — Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів 1886 року. Перегляди цих міжнародних договорів і нові міжнародні угоди продовжували вдосконалювати систему охорони інтелектуальної власності у процесі постійного науково-технічного прогресу.

У 1967 році в Стокгольмі була прийнята Конвенція про інституцію Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), в якій уперше було використане поняття "інтелектуальна власність" у сучасному розумінні. За станом на вересень 2012 року членами ВОІВ є 185 країн, у тому числі Україна (Конвенція набула чинності щодо України 26 квітня 1970 року).

У 1991 році в СРСР (перед його розпадом) був прийнятий Закон про інтелектуальну власність, який став основою законодавчих актів в Україні в цій сфері. Початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність є день прийняття Закону України "Про власність" — 7 лютого 1991 р. (втратило чинність від 20.06.2007).

У цей час в Україні в основному було створено законодавство в області інтелектуальної власності, що перебуває в розвитку та постійно вдосконалюється. Причому інститут інтелектуальної власності вдосконалюється комплексно. Так, наприклад, у 1997 році в Україні започатковано систему державних стандартів у галузі промислової власності та з 1 січня 1998 року наказом Держстандарту України від 6 червня 1997 року № 327 уведені в дію такі стандарти:

- ДСТУ 3574-97. Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання і оформлення;
- ДСТУ 3575-97. Патентні дослідження. Основні положення і порядок проведення.

Основні етапи розвитку права інтелектуальної власності в хронологічному порядку наведено у Додатку А.

Контрольні запитання

1. У якій країні було прийнято перший нормативний акт, що охороняв права авторів?
2. Як у Древній Греції ставилися до плагіаторів?
3. Коли в Україні було прийнято перший закон, що став основою законодавства у сфері інтелектуальної власності?
4. У Патентному законі якої країни лежала ідея про авторське право як "найсвятіший вид власності"?
5. Коли було прийнято перший міжнародний договір у сфері інтелектуальної власності?
6. У якому столітті в Російській імперії стали надаватися привілеї на винаходи, що підтверджували права винахідників?
7. Коли було створено ВОІВ і чи є Україна її членом?
8. У якій країні діяла така форма правової охорони винаходу, як авторське посвідчення?
9. Із законодавством якої країни пов'язують виникнення терміна "інтелектуальна власність"?

2. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Поняття інтелектуальної власності

У наш час поняття "інтелектуальна власність" використовується в узагальненому розумінні і позначає усі закріплені законом права на результати творчої інтелектуальної діяльності людини і деякі прирівняні до них об'єкти.

Інтелектуальна діяльність — це творча розумова діяльність у науковій, виробничій, літературній і художній галузях, результатом якої є створення якісно нового, оригінального, унікального продукту.

Людині притаманні два види творчості:

— художня творчість, результатом якої є літературні, художні та інші твори, що використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, її світогляду, формування моральних і духовних основ суспільства. Результати цієї творчості охороняються авторським правом;

— технічна творчість, результатом якої є винаходи, корисні моделі, ноу-хау, промислові зразки, торговельні марки, комерційні таємниці. Ці результати сприяють підвищенню технічного рівня виробництва, забезпечують конкурентоспроможність вироблених товарів і послуг. Результати технічної творчості прийнято називати промисловою власністю, і вони підпадають під охорону права промислової власності.

У сучасному світі інтелектуальна власність є таким же видом власності, як промисловий і банківський капітали, нерухомість, акції та інші активи. Інтерес до інтелектуальної власності пов'язаний у першу чергу з її можливістю давати прибуток або іншу користь. Зазвичай, для того, щоб одержати прибуток, спочатку необхідно вкласти певні кошти у створення продукту інтелектуальної власності, набути права на нього і підтримувати його дії. У випадку недобросовісної конкуренції інших осіб у них виникають значні переваги перед правовласником, оскільки вони не несуть витрат на створення, надбання прав і підтримку охороно спроможності продукту інтелектуальної власності. Тому необхідно мати уявлення про те, що являє собою інтелектуальна власність, як охороняються права на результати інтелектуальної діяльності, які матеріальні збитки можуть бути наслідками порушення прав інтелектуальної власності через незнання про них.

Право на захист інтелектуальної власності передбачено ст. 54 Конституції України: "Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності" [Додаток Б.1].

2.2. Право інтелектуальної власності

У суспільстві постійно відбувається створення та використання об'єктів інтелектуальної власності. Звідси неминуче виникають відносини правового характеру. У сучасному розумінні інтелектуальною власністю є не тільки результат розумової творчої інтелектуальної діяльності, а закріплене законом право на цей результат — право інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності.

Правові відносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються загальним і спеціальним законодавством (див. Додаток Б). За участю в цих відносинах іноземних держав пріоритет перед національними законами мають міжнародні угоди й домовленості, до яких приєдналася Україна (див. Додаток В).

У загальних положеннях про право інтелектуальної власності у Цивільному кодексі України (ЦКУ) [Б.2] сказано таке.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім передбачених законом випадків.

Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ, і навпаки.

Суб'єкти права інтелектуальної власності — це творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до закону чи договору.

Право інтелектуальної власності містить дві складові: особисті немайнові права та майнові права інтелектуальної власності. До особистих немайнових прав інтелектуальної власності належать:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності.

До майнових прав інтелектуальної власності належать:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково. Майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом відповідних строків.

Захист права інтелектуальної власності здійснюється шляхом звернення власника права інтелектуальної власності про порушення його прав і охоронних інтересів у Державні органи [8]:

- Державний департамент інтелектуальної власності;
- Антимонопольний комітет України.
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Державну митну службу України;
- Суд.

Суд у випадках і в порядку, установлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обороту матеріалів і знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням провини особи та інших істотних обставин;
- опублікування у засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

2.3. Об'єкти інтелектуальної власності

Результат інтелектуальної діяльності людини прийнято називати об'єктом інтелектуальної власності.

До об'єктів інтелектуальної власності згідно зі ст. 420 ЦКУ належать:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- копії даних (бази даних);
- виконання фонограм, відеограм, передач (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;

- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні позначення;
- комерційні таємниці.

На підставі специфіки використання й охорони поданих об'єктів інтелектуальної власності їх прийнято умовно розділяти на чотири групи:

- об'єкти авторського права та суміжних прав;
- об'єкти патентного права;
- об'єкти на засоби індивідуалізації (на позначення);
- нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

Конкретний перелік об'єктів інтелектуальної власності, що входять у кожну із груп, наведено у табл. 2.1. У повному обсязі цей перелік подано у відповідних спеціальних законодавчих актах з інтелектуальної власності (див. Додаток Б).

Та ж специфіка визначає критерії охороноспроможності, вид охоронного документа та термін дії охорони кожного об'єкта інтелектуальної власності. Вони наведені для ряду об'єктів інтелектуальної власності в табл. 2.2.

Виділення чотирьох основних груп інтелектуальної власності обґрунтовано також тим, що з погляду предметної структури всі норми вітчизняного законодавства в сфері інтелектуальної власності можна розділити на чотири самостійних правових інститути:

- інститут авторських і суміжних прав (на твори, створені в сфері науки, літератури, мистецтва та ін.);
- інститут патентних прав (на винаходи, корисні моделі та промислові зразки);
- інститут прав засобів індивідуалізації (комерційні (фірмові) найменування, знаки для товарів і послуг (торговельні марки), позначення походження товарів);
- інститут прав на нетрадиційні результати інтелектуальної діяльності (на наукові відкриття, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, комерційну таємницю, сорти рослин та ін.).

Деякі результати інтелектуальної діяльності в Україні можуть захищатися різними інститутами права. Наприклад, знак для товарів і послуг (торговельна марка) у випадку, якщо це позначення містить нове художньо-конструкторське рішення (нове дизайнерське рішення), на такий об'єкт може бути отриманий патент як на промисловий зразок.

Таблиця 2.1

Об'єкти інтелектуальної власності

Об'єкти авторського права й суміжних прав	Об'єкти патентного права	Засоби індивідуалізації	Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності
<p>Літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо)</p> <p>Виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори</p> <p>Комп'ютерні програми</p> <p>Бази даних</p> <p>Музичні твори з текстом і без тексту</p> <p>Драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки</p> <p>Аудіовізуальні твори</p> <p>Твори архітектури</p> <p>Ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності</p> <p>Збірки творів, збірки обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірки звичайних даних, інші складні твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добром, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини</p> <p>Інші твори</p>	<p>Винаходи</p> <p>Корисні моделі</p> <p>Промислові зразки</p>	<p>Комерційне (фірмове) найменування</p> <p>Торговельна марка (знаки для товарів і послуг)</p> <p>Географічне позначення (найменування місць походження товарів)</p>	<p>Наукові відкриття</p> <p>Компонування (топології) інтегральних мікросхем</p> <p>Комерційні таємниці</p> <p>Раціоналіза-торські пропозиції</p> <p>Сорти рослин</p> <p>Породи тварин</p>

Таблиця 2.2

Стисла характеристика об'єктів інтелектуальної власності

Об'єкт ІВ	Об'єкт правової охорони	Критерії охорono-спроможності	Охоронний документ	Термін правової охорони
Письмові й усні твори	Книги, брошури, статті тощо Виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори	Унікальність Оригінальність Новизна	Свідоцтво	Протягом усього життя автора і 70 років після його смерті
Виконання	Фонограми Відеограми Передачі (програми) організацій мовлення	Унікальність Оригінальність Новизна	Свідоцтво	Протягом 50 років від запису, першого виконання
Винахід	Продукт (пристрій) Процес (спосіб) Нове застосування відомого продукту чи процесу	Новизна Винахідницький рівень Промислова придатність	Патент	20 років
Корисна модель	Продукт (пристрій) Процес (спосіб) Нове застосування відомого продукту чи процесу	Новизна Промислова придатність	Патент	10 років
Промисловий зразок	Результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання	Новизна	Патент	10 років
Комерційне (фірмове) найменування			Охороняється без особливої реєстрації	Безстроково
Торговельна марка (знак для товарів і послуг)	Будь-яке позначення (слова, літери тощо) або будь-яка комбінація позначень	Відповідність публічному порядку, принципам гуманності і моралі	Свідоцтво	10 років*
Географічне позначення	Назва географічного місця, яка вживається для позначення товару	Правдивість	Свідоцтво	10 років**
Примітки:	* — приймання заявок на 6-річні деклараційні патенти припинено з 01.01.2004 р.;			
	** — термін правової охорони може бути подовжений ще на 10 років.			

Слід зазначити, що поняття інтелектуальної власності не є усталеним, а перебуває у розвитку. Так, конкретний перелік об'єктів інтелектуальної власності постійно уточнюється і конкретизується. Це пов'язане з тим, що результати інтелектуальної творчої діяльності за однією з ознак мають оригінальність. Це створює більшу ймовірність виникнення об'єкта, який за своїми характеристиками не підпадає під ознаки жодного з названих у нормативних актах видів об'єктів інтелектуальної власності. Тому склад об'єктів інтелектуальної власності постійно уточнюється й конкретизується.

Іноді об'єкти інтелектуальної власності поділяються на дві групи: перша — авторське право і суміжні права, друга — промислова власність. Однак, як зазначається у ряді літературних джерел (наприклад, у [9]), у наш час відбувається трансформація поняття промислової власності. Зараз термін "промислова власність" замінюється більш широким поняттям "інтелектуальна власність", у яке включається весь значеннєвий обсяг терміна "промислова власність" разом з авторським правом і суміжними правами. Причиною цього процесу є зміни в сфері економічних відносин, які приводять до часткового збігу того, що колись було чіткими окремими інститутами права, та практики. Авторське право розширилося і охопило такі сугубо практичні питання, як комп'ютерні програми і бази даних. Виникли нові області правової охорони, як, наприклад, охорона топологій інтегральних мікросхем, що за суттю є гібридом авторського і патентного права. Законодавство про товарні знаки набуло значущості в областях, які колись охоронялися лише авторським правом. Наприклад, марка (товарний знак) "Бітлз" має таку ж значну цінність, як і авторське право на твори цієї відомої музичної групи. На ряд об'єктів інтелектуальної власності (наприклад, промисловий зразок) в Україні можна одержати правову охорону різних інститутів права інтелектуальної власності.

2.4. Система правової охорони інтелектуальної власності в Україні

За роки незалежності Україна побудувала свою систему охорони об'єктів інтелектуальної власності. Ця система продовжує удосконалюватися, про що свідчить Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. №1085 "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" і Постанова КМУ від 28 березня 2011 р. №346, відповідно до яких Державний департамент інтелектуальної власності було ліквідовано. Замість нього зараз діє Державна служба інтелектуальної власності (ДСІВ) на підставі Положення про Державну службу інтелектуальної власності України, затверджених Указом Президента України від 8 квітня 2011 р. №436.

Державну систему правового захисту, що діє в Україні, показано на рис.2.1.

Рис. 2.1. Структура державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні

Державним органом, що здійснює політику в сфері інтелектуальної власності в Україні, є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. У структурі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства безпосереднім виконавчим органом, що виконує конкретну керуючу функцію, є ДСІВ.

ДСІВ — це урядовий орган державного керування, що здійснює, зокрема, такі функції:

— узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх міністру;

— організовує в установленому порядку експертизу об'єктів права інтелектуальної власності, видає патенти/свідоцтва на об'єкти права інтелектуальної власності;

— здійснює державну реєстрацію і ведення обліку об'єктів права інтелектуальної власності, проводить реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів;

— визначає уповноважені заклади експертизи та доручає їм проведення експертизи заявок;

— веде державні реєстри об'єктів права інтелектуальної власності;

— організовує проведення перевірок суб'єктів господарювання на предмет дотримання законодавства в сфері інтелектуальної власності;

— аналізує стан дотримання суб'єктами господарювання усіх форм власності вимог законодавства в сфері інтелектуальної власності;

— здійснює міжнародне співробітництво в сфері правової охорони інтелектуальної власності й представляє інтереси України з питань охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності в міжнародних організаціях відповідно до законодавства;

— організовує інформаційну та видавничу діяльність у сфері правової охорони інтелектуальної власності;

— видає офіційні бюлетені з питань інтелектуальної власності;

— ліцензує виробництво дисків для лазерних систем зчитування, матриць;

— забезпечує присвоєння і визнання спеціальних ідентифікаційних кодів, нанесених на диски та/або матриці, що експортуються, або матриці, що імпортуються;

— запроваджує заходи з легалізації комп'ютерних програм і правомірного їх використання;

— веде реєстр виробників і розповсюджувачів програмного забезпечення;

— здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням суб'єктами господарювання усіх форм власності вимог законодавства в сфері інтелектуальної власності;

— здійснює інші повноваження, визначені законами України і покладені на Державну службу Президентом України.

Зазначені функції розподілено між структурними підрозділами ДСІВ: Українським інститутом промислової власності (Укрпатент), Українським агентством з авторських і суміжних прав (УААСП), Державним підприємством (ДП) "Інтелзахист" та Інститутом інтелектуальної власності і права (див. рис. 2.1).

Основною функцією Укрпатенту є здійснення експертизи заявок на об'єкти промислової власності. Саме його експерти проводять експертизу поданих заявниками матеріалів на предмет відповідності умовам правової охорони і роблять експертний висновок. Укрпатент має філію —

"Український центр інноватики і патентно-інформаційних послуг" (Укрціпіп), що здійснює надання широкого спектра патентно-інформаційних послуг, проведення інформаційних пошуків і патентних досліджень, складання заявок на видачу охоронних документів в Україні та за кордоном, складання ліцензійних договорів, консалтинг щодо набуття, використання і захисту об'єктів промислової власності та ін.

Головною функцією УААСП є колективне управління правами авторів. УААСП, за бажанням автора, здійснює підготовку до державної реєстрації об'єктів авторського права та суміжних прав і видачі авторів авторського свідоцтва (охоронного документа). Його важливою функцією є надання допомоги авторам щодо захисту їх прав у разі порушення.

ДП "Інтелзахист" займається питаннями боротьби з порушеннями прав на об'єкти інтелектуальної власності, причому в основному суміжними правами. Воно створене з метою удосконалення організації видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також посилення захисту прав інтелектуальної власності та попередження правопорушень у цій сфері.

Інститут інтелектуальної власності і права виконує функцію підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності. Він готує спеціалістів і магістрів за фахом "Інтелектуальна власність", а у рамках підвищення кваліфікації — патентних повірників, патентознавців, професійних оцінювачів прав на об'єкти інтелектуальної власності, державних службовців і т.п.

До структури ДСІВ входять також державні інспектори з питань інтелектуальної власності. Їхнім головним завданням є попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Державні інспектори — це повноважні представники ДСІВ у регіонах України. Так, Державними інспекторами на всій території України за 2008, 2009 і 9 місяців 2010 року було проведено 1885 перевірок суб'єктів господарювання, які використовують об'єкти права інтелектуальної власності. Серед них — розповсюджувачі дисків для лазерних систем зчитування, комп'ютерні клуби та ін. [8].

Серед громадських організацій, які безпосередньо займаються питаннями інтелектуальної власності та з якими тісно співпрацює ДСІВ, особливе місце займає Всеукраїнська асоціація патентних повірників України. Відповідно до діючого законодавства саме через патентних повірників здійснюється патентування вітчизняних винаходів за кордоном і навпаки. Патентні повірники надають також кваліфіковані послуги фізичним і юридичним особам з питань правової охорони, використання і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Громадська організація "Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності" має міжвідомчий характер і сприяє доведенню основних

проблем, що існують у сфері інтелектуальної власності, до відома законодавчої і виконавчої гілок влади.

Товариство винахідників і раціоналізаторів України займається популяризацією винахідницької діяльності, надає винахідникам і раціоналізаторам певну допомогу в їхній діяльності.

Українська асоціація власників товарних знаків опікується інтересами правовласників торговельних марок.

2.5. Міжнародна система інтелектуальної власності

Міжнародна система інтелектуальної власності почала свою побудову із прийняття у 1883 р. Паризької конвенції з охорони промислової власності. Нині основою міжнародної системи інтелектуальної власності є 22 міжнародні угоди та договори.

Найбільш значущими з них є такі:

- Паризька Конвенція про охорону промислової власності (1883 р.);
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.);
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (1891 р.);
- Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій віщання (1961 р.);
- Договір про патентну кооперацію (договір РСТ, 1970 р.);
- Лісабонська угода про охорону місць походження та їхньої міжнародної реєстрації (1967 р.);
- Договір ВОІВ з авторського права (1996 р.);
- Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (1928 р.) і т.д.

Виконання адміністративних функцій за вище зазначеними договорами здійснює Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ, World Intellectual Property Organization, WIPO), що була заснована на підставі Конвенції, прийнятої в 1967 році на Стокгольмській конференції. У 1974 році ВОІВ одержала статус однієї з шістнадцяти спеціалізованих організацій ООН. На сьогодні членами ВОІВ є 185 країн, у тому числі Україна, що приєдналася до 22 угод (див. Додаток В).

Основними цілями ВОІВ є:

- сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співробітництва держав та у відповідних випадках у взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією;
- забезпечення адміністративного співробітництва Союзів.

Для досягнення поставлених цілей у Конвенції 1967 р. було розроблено такі основні функції організації:

— сприяння розробленню заходів, спрямованих на поліпшення охорони інтелектуальної власності в усьому світі та на гармонізацію національних законодавств у цій області;

— укладання міжнародних договорів з охорони інтелектуальної власності;

— виконання адміністративних функцій Паризького союзу, спеціальних Союзів, утворених у зв'язку із цим Союзом, і Бернського союзу;

— надання техніко-юридичної допомоги в області інтелектуальної власності;

— збір і поширення інформації, проведення досліджень і публікація їх результатів;

— забезпечення діяльності служб, що полегшують міжнародну охорону інтелектуальної власності.

Як передбачено Конвенцією 1967 р., членство у ВОІВ відкрито для будь-якої держави, яка:

— є членом Паризького союзу з охорони промислової власності або Бернського союзу з охорони літературних і художніх творів;

— членом Організації Об'єднаних Націй (ООН) або установ, що перебувають у зв'язку з ООН;

— членом Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ);

— стороною Статуту Міжнародного Суду;

— державою, яку Генеральна Асамблея ВОІВ запросила стати державою-членом організації.

Майже 90% річного бюджету ВОІВ генерується через її поширену діяльність з міжнародної реєстрації і подачі заявок. Інша частина надходить за рахунок внесків держав-членів. Щорічні доходи ВОІВ становлять понад 300 млн шв. фр. [10].

Крім системи міжнародних угод, які адмініструє ВОІВ, співробітництво країн у сфері інтелектуальної власності здійснюється в рамках регіональних організацій, таких, як:

— Європейська патентна організація (ЄПО, 1978 р.);

— Євразійська патентна організація (ЄАПО, 1995 р.);

— Африканська організація інтелектуальної власності (ОАПІ, 1982 р.);

— Африканська регіональна організація промислової власності (ARIPO, 1973 р.).

Метою цих організацій є спрощення діловодства за заявками на об'єкти ІВ у країнах-учасницях, тобто замість декількох заявок, які необхідно складати різними мовами та подавати, наприклад, у патентні відомства різних країн, є можливість подати одну заявку на одній мові в одне патентне відомство з метою одержання патентів у декількох країнах. У результаті цього заявник одержує патент, який по суті являє собою цілу "сім'ю" національних патентів, зазначених у заявці держав.

Слід зазначити, що джерелом права ІВ у ряді країн є не тільки нормативно-правовий акт і міжнародний нормативно-правовий договір (як

в Україні), але також правовий звичай (custom) і правовий прецедент (case law).

Контрольні запитання

1. Що розуміють під терміном "інтелектуальна власність"?
2. Якими законами регулюються правові відносини в сфері інтелектуальної власності в Україні?
3. Хто може бути суб'єктом інтелектуальної власності?
4. Які існують немайнові й майнові права інтелектуальної власності?
5. Які результати творчої діяльності належать до об'єктів інтелектуальної власності?
6. Скільки можна виділити груп об'єктів інтелектуальної власності?
7. Які об'єкти ІВ належать до об'єктів авторського права й суміжних прав?
8. Які об'єкти ІВ належать до об'єктів патентного права?
9. Які об'єкти ІВ належать до засобів індивідуалізації?
10. Які об'єкти ІВ належать до нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності?
11. Що належить до критеріїв охороноспроможності винаходу?
12. Які основні складові системи інтелектуальної власності в Україні?
13. Який орган державного управління відповідає за політику в сфері інтелектуальної власності?
14. Якою є структура ДСІВ?
15. Які основні функції виконує ДСІВ?
16. Які основні функції виконує ДП "Український інститут промислової власності" (Укрпатент)?
17. Які основні функції виконує ДП "Українське агентство з авторських і суміжних прав" (УААСП)?
18. Які основні функції виконує ДП "Інтелзахист"?
19. Які основні функції виконує Інститут інтелектуальної власності й права?
20. Які Ви знаєте громадські організації у сфері інтелектуальної власності?
21. Які завдання вирішує Всеукраїнська асоціація патентних повірників України?
22. Що є основною метою ВОІВ?
23. Які функції виконує ВОІВ?
24. Яка держава може стати членом ВОІВ?
25. Завдяки якій діяльності в основному формується бюджет ВОІВ?

3. ОСНОВИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.1. Загальні положення

Правова охорона надається тим об'єктам ІВ, які перелічені в ст. 420 ЦКУ (див. табл. 2.1). При цьому вони не повинні суперечити принципам гуманності та моралі, суспільним інтересам і публічному порядку. Обов'язковим є відповідність критеріям правової охорони, які встановлені в спеціальних законах з ІВ. Правова охорона поширюється на особисті немайнові права та майнові права ІВ.

Суть правової охорони об'єктів ІВ полягає в одержанні від держави виключного права на об'єкт ІВ — охоронного документа, зареєстрованого у відповідному державному реєстрі.

Охоронний документ — це документ, що встановлює пріоритет, авторство на об'єкт ІВ і виключне право на його використання. Охоронними документами є свідоцтво, патент і диплом. Видачу охоронних документів на підставі відповідної заявки, її розгляду й ухвалення позитивного рішення, внесення до державного реєстру в Україні здійснює ДСІВ.

До функцій ДСІВ належать ведення таких державних реєстрів:

- Державного реєстру патентів України на винаходи;
- Державного реєстру патентів України на корисні моделі;
- Державного реєстру патентів України на промислові зразки;
- Державного реєстру України топографій інтегральних мікросхем;
- Державного реєстру свідоцтв України на знаки товарів і послуг;
- Державного реєстру України назв місць походження товарів і прав на використання реєстрованих кваліфікованих позначень походження товарів;
- Державного реєстру патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи;
- Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір;
- інших Державних реєстрів.

За дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (подача і розгляд заявки, проведення експертизи, видача охоронного документа і публікація відомостей про об'єкт ІВ та ін.), платиться відповідний державний збір. Порядок оплати та розміри зборів в Україні встановлені нормативним актом [Додаток Д.1] .

Основними принципами правової охорони об'єктів ІВ є:

- принцип охороноспроможності, що полягає в обов'язковій відповідності об'єкта ІВ вимогам, обумовленим законодавчо. Наприклад, винахід відповідає критеріям патентоспроможності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово застосовним. Знаку для товарів і

послуг надається правова охорона, якщо він не суперечить громадському порядку, принципам гуманності й моралі;

— принцип визнання за правовласником виключного права на об'єкт права ІВ, що полягає у тому, що жодна особа, крім власника права на об'єкт ІВ, не може використати об'єкт ІВ, не маючи на те дозволу правовласника;

— принцип невідчужуваності особистих немайнових прав автора полягає в тому, що право автора (право авторства, право на ім'я) не може перейти до інших осіб ні за яких умов. Цей принцип забезпечує додержання прав не тільки правовласників, алей дійсних творців об'єктів ІВ (авторів, винахідників);

— принцип додержання балансу інтересів правовласника об'єкта ІВ і суспільства шляхом обмеження монополії на об'єкт права, зокрема, установленням обмеження на строк дії охоронного документа.

Слід розрізняти терміни "охорона прав ІВ " і "захист прав ІВ ". Ці терміни мають різне значення. Охороною прав ІВ (оформленням прав з видачею охоронного документа) займаються ДСІВ і її структурні підрозділи. Необхідність у захисті прав ІВ виникає у випадку порушення прав ІВ, він здійснюється в адміністративному порядку в органах державного керування (ДСІВ — Апеляційна палата, Антимонопольний комітет України, Державна митна служба України) і в судовому порядку (у судах загальної юрисдикції та вищому господарському суді України).

3.2. Охорона авторського права і суміжних прав

Авторські права і суміжні права охороняються Законом України "Про авторське право і суміжні права" [ДодатокБ.4]. Охороні за цим Законом підлягають усі твори в галузі науки, літератури і мистецтва як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо). Цей закон охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів і їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням

і використанням творів науки, літератури й мистецтва (авторське право), а також права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (суміжні права). Авторські права і суміжні права охороняються також іншими законами України і нормативними актами УААСП (див. Додатки Б, Д).

Правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору, але не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Не є об'єктом авторського права:

— право sui-generis (своєрідне право, право особливого роду), народна творчість (фольклор);

— видані органами державної влади в межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) і їх офіційні переклади;

— державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи і знаки підприємств, установ і організацій;

— грошові знаки; розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності та на які поширюється право sui-generis (своєрідне право, право особливого роду).

Комп'ютерні програми і бази даних охороняються як літературні твори. Така охорона поширюється на комп'ютерні програми незалежно від способу чи форми їх вираження. При охороні компіляції даних (бази даних) або іншого матеріалу охорона не поширюється на дані або матеріал як такі і не зачіпає авторське право на дані або матеріал, що є складовими компіляції.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення й здійснення авторського права не потребується реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення (на відміну від об'єктів патентного права, де автори одержують охоронні документи у формі патентів і де існують чіткі процедури для цього), а також виконання будь-яких інших формальностей.

Особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передане авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати міжнародний знак охорони авторського права (знак копірайта, від англ. Copyright — авторське право). Цей знак складається з таких елементів:

- латинська літера "С", обведена кружком — ©;
- ім'я особи, яка має авторське право;
- рік першої публікації твору.

Наприклад: © Національний аерокосмічний університет, 2012. Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору.

За загальним правилом використання твору іншими особами здійснюється лише за згодою автора, крім випадків, установлених законодавством. Виключне право особи, яка має авторське право на твір, дає їй право дозволяти або забороняти третім особам, зокрема :

- відтворення творів (копіювання, опублікування або ін.);
- публічне виконання й публічне сповіщення творів;

— переклади і включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо;

— здавання у майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер;

— імпорт примірників творів.

Випадками правомірного безоплатного використання твору без згоди автора при обов'язковому зазначенні ім'я автора і джерела запозичення є такі:

— цитата з правомірно опублікованого твору або як ілюстрація у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах і відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі, виправданому поставленою метою;

— для відтворення в судовому та адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою;

— в інших випадках, передбачених законом.

Автор має право на плату за використання його твору. Так, автор має невідчужуване право на одержання грошової суми в розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору (Право автора на частку від суми продаж оригіналу твору — ст. 448 ЦКУ). У випадках, якщо за публічне використання літературно-художніх і музичних творів громадян України передбачається авторська винагорода, то автори для одержання гонорару реєструють ці твори в ДП УААСП у порядку, обумовленому Інструкцією [Додаток Д.3]. Автори, яким виплачуються лише договірні та інші одноразові суми, таку реєстрацію не здійснюють. Їхні права охороняються договірним правом.

Особа, що є власником авторського права, для одержання свідоцтва про авторство на опублікований добуток, у будь-який час (протягом строку охорони авторського права) може його зареєструвати в офіційних державних реєстрах [Додаток Д.2].

Державна реєстрація авторських прав здійснюється відповідно до Постанови КМУ [Додаток Д.2] Державною службою інтелектуальної власності (її структурним відділом УААСП). УААСП розглядає заявки про видачу свідоцтва на авторське право і веде Державний реєстр свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір. Свідоцтва на авторське право видає ДСІВ. За видачу свідоцтва сплачується державне мито, кошти від сплати якого перераховуються до Державного бюджету України. Розмір і порядок сплати державного мита за видачу свідоцтва визначаються законодавством.

Зазначимо ту обставину, що авторське право на твір, створений за договором з автором, що працює за наймом (службовий твір), належить авторові. Але виключне право на використання такого твору належить особі, що найняла автора (роботодавцю), якщо інше не передбачене договором.

Охорона майнових прав авторів в Україні діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті. Дія строку охорони починається з 01 січня року, що настає за тим роком, у якому мали місце юридичні факти (публікації твору, озвучування тексту твору та ін.). Після закінчення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір він може вільно і безоплатно використовуватися будь-якою особою (за винятками, встановленим законодавством).

Безстроково охороняються законом немайнові авторські права: право авторства, право на ім'я і право протидіяти перекручуванню або іншій зміні твору або будь-якому іншому зазіханню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора.

Закон України "Про авторське право і суміжні права" охороняє також суміжні права виконавців, виробників фонограм і організацій віщання. Охорона суміжних прав здійснюється без завдання шкоди охороні творів авторським правом.

Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів, які виконуються. Виробники фонограм і організації віщання зобов'язані дотримуватися прав авторів і виконавців. Організації віщання зобов'язані дотримуватися прав виробників фонограм, авторів і виконавців.

Оформлення суміжних прав, як і у випадку оформлення авторських прав, не потребує виконання будь-яких формальностей. Власники суміжних прав (виробники фонограм і виконавці) для сповіщення про свої права можуть на всіх екземплярах фонограм або на їхніх упаковках проставляти знак охорони суміжних прав ®, що складається з таких елементів: латинської букви Р у кружку (від англ. Phonorecord), імені (найменування) власника суміжних прав і року першої публікації фонограми. Наприклад,® Aprelevka Sound production, 1995.

Слід зазначити, що термін "суміжні права" уживається в правових системах романо-германської орієнтації. Англосаксонська система, зокрема право США і Англії, цим терміном не користується. У них він замінений загальним поняттям "монопольне використання" усіх видів власності, включаючи також ту, яка належить артистам-виконавцям, організаціям мовлення [11].

Особисті (немайнові) права виконавців охороняються безстроково. Майнові права виконавців, виробників фонограм й організацій віщання охороняються протягом 50 років. Строк охорони обчислюється з 01 січня року, що настає за тим роком, у якому мали місце факти першого виконання, першої публікації, першої передачі.

3.2.1. Авторське право в інтернет-просторі

Розвиток цифрових та інтернет-технологій за останні 30 років привів до істотних змін в обігу інтелектуальних продуктів, що породило безліч конфліктів з приводу авторських прав і відповідальності за порушення законодавства про інтелектуальні права і поставило перед законодавцем важке завдання. Дешевизна та легкість створення копій творів, поява Web 2.0 привели до стрімкого зростання обороту авторських творів, їх обміну між користувачами. Одночасно відбувається і трансформація понять «інтелектуальний продукт» та «інтелектуальна власність». Основною проблемою в цьому процесі стає те, що традиційні підходи виявляються неспроможними зі зникненням потреби в матеріальному екземплярі.

У питанні про місце і роль авторських прав в інтернеті спостерігається глобальна розбіжність в уявленні про те, що має бути захищено. Одна сторона розглядає результати інтелектуальної праці як матеріальні продукти і прирівнює їх оборот до обороту будь-яких інших фізичних об'єктів. Побоюючись за свої доходи в результаті широкого використання дешевих технологій копіювання, вони прагнуть захистити свої твори будь-якими способами, тому вбачають у цьому своє (і законодавця) завдання в поверненні всіх споживчих практик, як було у «доцифровому часі». Інша сторона ті, хто розуміє, що вільний оборот ідей є необхідною умовою прогресу, розширення ринку інтелектуальних продуктів, розвитку суспільства і економіки, а інтернет у цьому сенсі створює нові можливості для виробництва і розповсюдження інноваційних продуктів. Дозволяючи авторам зменшити витрати, пов'язані з необхідністю звертатися за посередництвом до видавців і продюсерів, інтернет надає як новачкам, так і маститим авторам безліч можливостей:

- дозволяє заробити репутацію і популярність, яка згодом може бути монетизована в реальному житті;
- дозволяє отримати зворотний зв'язок з користувачами, що дає можливість отримувати безпосередню оцінку якості твору;
- дозволяє заробити на продажі своїх творів на електронних майданчиках.

Проблема посилюється тим, що як міжнародне, так і українське законодавство орієнтовано на той рівень розвитку техніки копіювання та розповсюдження, коли твір було нерозривно пов'язано зі своїм матеріальним носієм. Зазвичай авторське право орієнтовано на захист одного бізнесмена від неправомірних дій іншого. У сучасних реаліях виникла проблема в способах захисту цифрової продукції від поширення між користувачами.

Інтернет-технології сформували новий тип соціальних відносин, пов'язаний з обміном величезними обсягами інформації. Не завжди користувачі готові оплачувати отриману інформацію. Причин цього кілька:

- економічні (ціна легальної продукції занадто висока, якість недостатня);
- соціальні (інтернет оснований на принципі взаємності, а не на ринковому принципі);
- правові (користувачеві інтернету складно розібратися в нових вимогах права та визнати їх легітимними).

Відносна анонімність кінцевих користувачів, їх кількість та складності у тому, щоб покарати кожного порушника авторських прав, призводить правовласників до думки про те, що можна накладати відповідальність на треті особи, тобто посередників, які забезпечують зв'язок між правовласниками і користувачами інформації. На відміну від користувачів провайдерів легко ідентифікувати, до них легко застосовувати санкції. Саме тому постачальники інтернет-послуг, хоча вони і не є прямими порушниками авторських прав, є привабливим об'єктом судових позовів з боку приватних агентів і потребують регулювання з боку держави. Державі також зручніше контролювати дії користувачів, покладаючи відповідальність і обов'язки на провайдерів. У кожній державі ці питання вирішуються шляхом пошуку компромісу між трьома варіантами:

- провайдери несуть повну відповідальність;
- провайдери несуть обмежену відповідальність за певних умов;
- провайдери не несуть відповідальності за дії користувачів.

Сучасне діюче законодавство сфокусовано на контролі за відсутністю порушень авторських прав, але не враховує того, що нові технології і розвиток інтернету пов'язані з величезним рівнем невизначеності. Інтернет — динамічне середовище, де, на відміну від звичайної економіки, постійно з'являються нові можливості, передбачити які не може жоден із найсміливіших законодавців. На думку дослідників, що займаються проблемами «піратства» в інтернеті, правило обмеженою відповідальності може стати ефективною альтернативою повної відповідальності для вирішення конфліктів між правовласниками й інтернет-платформами.

Регулювання на основі механізму обмеженої відповідальності інтернет-провайдерів вибрали американські й європейські законодавці.

Правила, які встановлені в прийнятому в США у 1998 році Digital Millenium Copyright Act (DMCA) і в Європейських директивах з інтелектуальної власності 2002 року, є найбільш ефективними з економічної точки зору. Ці правила створюють для інтернет-провайдерів умовну «зону безпеки», тобто правила, за яких до них не застосовуються заходи американського законодавства щодо захисту авторського права.

Правила DMCA щодо розміщення контенту, за яких інтернет-провайдери не вважаються порушниками американського авторського права, такі:

- інтернет-провайдер не мав необхідного рівня знань про дії, що порушують авторські права, а саме: заяви правовласника;

— якщо провайдер мав право і можливість контролювати дії, що порушують авторські права, але при цьому не отримував фінансової вигоди, безпосередньо пов'язаної з цими діями;

— безпосередньо після отримання відповідної заяви від правовласника провайдер зробив негайні дії щодо їх видалення.

Важливо наголосити, що DMCA розглядає тільки випадки порушення авторських прав.

Європейські директиви мають більш загальний характер і застосовуються до всіх випадків протизаконних дій користувачів в Інтернеті. Кожна країна Європейського Союзу самостійно визначає механізми захисту авторських прав, керуючись цими директивами.

Навіть такі умови не є досконалыми і потребують подальшого перегляду авторських і суміжних прав стосовно до нових реалій, проте вони є на даний момент найбільш опрацьованими [20].

3.3. Охорона прав на об'єкти патентного права

3.3.1. Загальні відомості

На відміну від авторського права і суміжних прав, які забезпечують правову охорону об'єктів права (творів) з моменту їхнього створення незалежно від реєстрації у державних органах (УААСП), виникнення прав на об'єкти патентного права та їхня охорона відбуваються тільки після відповідної процедури оформлення прав на ці об'єкти в ДСІВ України, що завершується одержанням охоронного документа— патенту.

Патент — це охоронний техніко-юридичний документ, виданий заявнику на об'єкт правової охорони (винахід, корисну модель або промисловий зразок), який відповідає умовам патентоспроможності. Патент засвідчує пріоритет, авторство і право власності на один з об'єктів патентного права. При цьому обсяг правової охорони визначається формулою винаходу, корисною моделлю, сукупністю суттєвих ознак промислового зразка. Загальну характеристику об'єктів патентного права подано в табл. 3.1.

Охорона прав на об'єкти патентного права регламентується законами України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" [Додаток Б.5], "Про охорону прав на промислові зразки" [Додаток Б.6], а також іншими законодавчими актами, положеннями, правилами, інструкціями.

Не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, використання запатентованого винаходу (корисної моделі):

— у конструкції або під час експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід використовується виключно для потреб зазначеного засобу;

— без комерційної мети;

- з науковою метою або в порядку експерименту;
- в інших випадках, передбачених законодавством.

Для оформлення прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки необхідно подати відповідним чином оформлену заявку до ДСІВ України. Заявка направляється на адресу ДП "Український інститут промислової власності" (далі Укрпатент), що є структурним підрозділом ДСІВ України.

Таблиця 3.1

Характеристика об'єктів патентного права

Об'єкт патентного права	Об'єкт правової охорони	Критерії охороноспроможності	Термін правової охорони, роки
Винахід	Продукт; процес; нове застосування відомого продукту чи процесу	- новизна - винахідницький рівень - промислова придатність	20
Корисна модель	Продукт; процес; нове застосування відомого продукту чи процесу	- новизна - промислова придатність	10
Промисловий зразок	Результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання	- новизна	10*

*Термін правової охорони може бути подовжено ще на п'ять років після закінчення попереднього терміну його дії.

Право на подачу заявки, насамперед, має автор. У встановлених законом випадках це право має роботодавець, якщо об'єкт патентного права був створений працівником у зв'язку з виконанням службових обов'язків або дорученням роботодавця, за умови, що трудовим договором не передбачене інше, з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і устаткування роботодавця.

3.3.2. Правова охорона винаходів

Винаходи відіграють винятково важливу роль у розвитку виробничо-економічних відносин сучасного суспільства. Підприємства, що мають у своєму активі винаходи і використовують їх, є найбільш конкурентоспроможними.

Винахід — це технологічне (технічне) рішення, що відповідає умовам патентоспроможності.

Винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він:

- є новим;
- має винахідницький рівень;
- є промислово придатним.

Новим винахід визнається у тому випадку, якщо він не є частиною рівня техніки. Рівень техніки містить усі відомості, які стали загальновідомими у світі до дати подання заявки на одержання патенту на винахід в Укрпатент або, якщо заявлено пріоритет, до дати його пріоритету.

Таким чином, винахід — це нове вирішення технічного завдання, де новизна є основою винаходу. Новизна винаходу означає, що ніхто, ніколи і ніде раніше не вирішував таке ж завдання саме таким знову створеним способом. Рівень техніки містить також зміст будь-якої заявки на видачу в Україні патенту (у тому числі міжнародної заявки, у якій зазначена Україна) у тій редакції, у якій цю заявку було подано.

На визнання новизни винаходу не впливає розкриття інформації про нього винахідником або особою, яка одержала від винахідника прямо або опосередковано таку інформацію, протягом 12 місяців до дати подання заявки до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Винахідницький рівень властивий винаходу, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно з рівня техніки.

Термін "винахідницький рівень" означає, що рішення, яке є суттю заявленого винаходу, має бути не тільки новим, тобто відрізнятися від інших технічних рішень, але й мати творчий, інтелектуальний характер. Уважається, що винахід має винахідницький рівень, якщо не виявлено рішення, що мають ознаки, які збігаються з його відмітними ознаками, або такі рішення виявлені, але не підтверджена популярність впливу відмітних ознак на зазначений заявником технічний результат.

Промислово застосовним винахід визнається тоді, коли він може бути використаний у промисловості або в іншій сфері діяльності, тобто існує технічна або інша можливість реалізації винаходу на практиці.

Об'єктом винаходу, якому забезпечується правова охорона, може бути:

- продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини й тварини тощо);
- процес (спосіб);
- нове застосування відомого продукту або процесу.

Крім відповідності умовам патентоспроможності, правова охорона винаходу надається, якщо він не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі.

Законодавчо встановлено результати інтелектуальної діяльності (продукти і процеси), які не можуть одержати правову охорону як винаходи в Україні. До них належать:

- відкриття, наукові теорії і математичні методи;
- методи інтелектуальної, господарської, організаційної і комерційної діяльності (планування, фінансування, постачання, облік, кредитування, прогнозування, нормування тощо);
- правила виконання фізичних вправ, проведення ігор, конкурсів, аукціонів;
- проекти і схеми планування споруд, будинків, територій;
- умовні позначення (дорожні знаки, маршрути, коди, шрифти тощо), розклади, інструкції;
- комп'ютерні програми;
- форма подання інформації (наприклад, у вигляді таблиці, діаграми, графіка, за допомогою акустичних сигналів, вимовляння слів, візуальних демонстрацій, книг, аудіо- і відеодисків);
- сорти рослин і породи тварин;
- біологічні у своїй основі процеси відтворення рослин і тварин, що не належать до небіологічних і мікробіологічних процесів;
- топографії інтегральних мікросхем;
- результати художнього конструювання.

Створений у процесі науково-технічної роботи винахід, якщо він відповідає критеріям патентоспроможності, необхідно запатентувати, тобто оформити на винахід патент. Розглянемо процедуру оформлення патенту на об'єкт патентного права — винаходу як одного з найбільш значущих об'єктів ІВ. Цю процедуру можна розділити на два послідовних етапи.

3.3.2.1. Оформлення і подача заявки на видачу патенту на винахід

Оформлення заявки необхідно виконувати відповідно до Правил складання і подання заявки на винахід і заявки на корисну модель (далі — Правила складання), затверджених Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Додаток Д.4]. Порушувати вимоги цих Правил складання є неприпустимим.

Заявка — це сукупність документів, необхідних для видачі Укрпатентом патенту на той або інший об'єкт патентного права, у цьому випадку — на винахід.

Заявка має містити:

- заяву про видачу патенту України на винахід;
- опис винаходу;
- формулу винаходу;
- креслення (якщо на них є посилання в описі);
- реферат.

Заява про видачу патенту України на винахід. Заяву про видачу патенту України на винахід слід подавати українською мовою за формою, наведеною у Додатку 1 до Правил складання. У Правилах складання детально роз'яснюється порядок заповнення окремих граф заяви.

Опис винаходу. Опис до заявки на винахід має розкривати суть винаходу ясно і повно, щоб його міг здійснити фахівець у зазначеній галузі.

Структура опису складається з таких розділів:

- індекс рубрики діючої редакції міжнародної патентної класифікації (МПК), до якої належить винахід;
- назва винаходу;
- галузь техніки, до якої належить винахід;
- рівень техніки;
- суть винаходу;
- перелік фігур креслення (якщо на них є посилання в описі);
- відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу.

Назва винаходу повинна відповідати суті винаходу і, зазвичай, характеризувати його призначення.

У наступному розділі зазначають галузь техніки, до якої належить винахід, а також(за потреби) галузь застосування винаходу. Якщо таких галузей декілька, то зазначають ті з них, які мають переваги.

У розділі "Рівень техніки" наводять рівень техніки, відомий заявнику і який можна вважати корисним для розуміння винаходу та його зв'язку з відомим рівнем. Зокрема, наводять дані про відомі заявнику аналоги винаходу з виділенням серед них аналога, найбільш близького за сукупністю ознак до винаходу.

Розділ "Суть винаходу" розкриває саму ідею винаходу, що виражається сукупністю суттєвих ознак, достатніх для досягнення технічного результату, який забезпечує винахід. Ознаки є суттєвими, якщо вони впливають на технічний результат, якого можна досягти, тобто перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з зазначеним результатом. У цьому розділі детально розкривають технічне завдання, на вирішення якого спрямовано винахід, і технічний результат, якого можна досягти при розробленні винаходу. Технічне завдання, зазвичай, полягає у створенні об'єкта, характеристики якого відповідають заданим вимогам. Цим об'єктом може бути пристрій, спосіб тощо.

У розділі опису "Перелік фігур креслення" крім переліку фігур наводять стислі пояснення того, що зображено на кожній з них. Креслення, рисунки та інші матеріали, що наводять у цьому розділі, необхідні для розуміння суті винаходу.

У відомостях, які підтверджують можливість здійснення винаходу, розкривають можливість одержання зазначеного в розділі "Суть винаходу" технічного результату при розробленні винаходу.

Завершується опис винаходу підписом заявника.

Формула винаходу. Це стисла текстова характеристика технічної суті винаходу, що містить у тому числі сукупність його суттєвих ознак, які достатні для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула винаходу є єдиним критерієм визначення обсягу винаходу, за яким у випадку порушення прав власника патенту встановлюється факт використання чи невикористання винаходу. Від того, наскільки технічно і юридично кваліфіковано, ясно і точно складено формулу винаходу, залежать ефективність і дієвість наданої патентом правової охорони.

Креслення, рисунки та інші матеріали, що наводять у заявці, необхідні для розуміння суті винаходу.

Реферат. Реферат є скороченим викладом змісту опису винаходу, який містить назву винаходу, характеристику галузі техніки, якої стосується винахід, характеристику суті винаходу із зазначенням технічного результату, якого потрібно досягти. Суть винаходу характеризують у рефераті шляхом вільного викладу формули. Реферат складають лише з інформаційною метою для ознайомлення широкого кола фахівців із суттю винаходу.

Оформлену належним чином заявку на винахід разом з документом про сплату збору за подачу заявки направляють на адресу Укрпатенту, де вона проходить наступний етап.

3.3.2.2. Розгляд заявки на винахід в Укрпатенті

Розгляд заявки на винахід в Укрпатенті відбувається відповідно до Правил розгляду заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджених наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Додаток Д.5] (далі Правила розгляду). Цей етап, у свою чергу, складається з низки процедур, основні з яких схематично зображено на рис.3.2 .

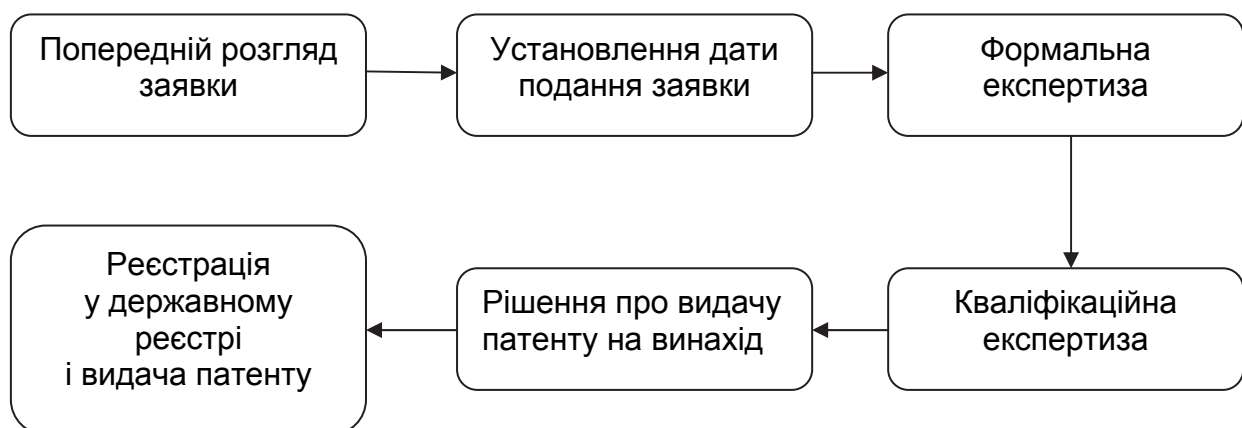

Рис. 3.2. Послідовність розгляду заявки на винахід в Укрпатенті

При надходженні заявки до Укрпатенту здійснюється реєстрація матеріалів заявки: проставляється дата надходження матеріалів заявки і присвоюється реєстраційний номер.

До встановлення дати подання заявки здійснюється її попередній розгляд, під час якого заявка розглядається на предмет наявності в ній відомостей, що становлять державну таємницю. Якщо заявка відповідає вимогам закону, Укрпатент приймає рішення про встановлення дати подачі заявки. Повідомлення про це надсилається заявникові лише після одержання документа про сплату збору за подачу заявки. Документ про сплату збору за подання заявки має надійти до Укрпатенту разом із заявкою або протягом двох місяців після дати подання заявки.

Рішення про встановлення дати подання заявки є підставою для проведення формальної експертизи заявки. На цьому етапі проводиться перевірка:

- належності винаходу, що заявляється, до об'єктів, яким надається охорона відповідно до патентного права;

- наявності всіх необхідних документів і правильність їх оформлення.

Експертизу заявки за формальними ознаками проводять без спеціального клопотання заявника протягом 6 місяців. За результатами формальної експертизи Укрпатент приймає одне з рішень, що повідомляється заявникові:

- а) відмова у видачі патенту у випадку, якщо заявлена пропозиція не належить до об'єктів, яким надається правова охорона;

- б) у випадку виявлення у заявочних матеріалах інших відхилень від вимог закону. Укрпатент установлює конкретний строк для внесення змін і уточнень до заявочних матеріалів. Якщо протягом установленого строку зазначені зміни і уточнення та інші невідповідності не будуть усунуті, у видачі патенту відмовляють;

- в) якщо заявка на видачу патенту на винахід містить усі необхідні документи, дотримано вимоги до них, установлені Правилами складання, і заявлений винахід не належить до переліку об'єктів, яким не надається правова охорона, то заявнику надсилають повідомлення про завершення формальної експертизи і можливість проведення кваліфікаційної експертизи заявки (експертизи за суттю).

Кваліфікаційна експертиза встановлює відповідність заявленого винаходу умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності). Ця експертиза має статус науково-технічної експертизи (як і попередня та формальна експертизи) і проводиться закладом експертизи.

Умовами проведення кваліфікаційної експертизи є:

- подання клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи;

- наявність документа про сплату збору за проведення кваліфікаційної експертизи, який подається разом із клопотанням.

Клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи за заявкою на видачу патенту на винахід може бути подано:

- заявником — не пізніше трьох років від дати подання заявки;
- іншою особою — після публікації відомостей про заявку на винахід, але не пізніше трьох років від дати подання заявки.

Під час класифікаційної експертизи виконується патентний пошук з метою визначення аналогів та істотних відмінностей між ними і запропонованим технічним рішенням (для визначення рівня техніки), здійснюється перевірка формули винаходу і перевірка винаходу на придатність у промисловості або в іншій сфері діяльності.

При проведенні кваліфікаційної експертизи Укрпатент має право надсилати заявнику запити про надання додаткових матеріалів, без яких проведення експертизи, включаючи підготовку висновку щодо відповідності винаходу умовам патентоспроможності та прийняття рішення про видачу або про відмову у видачі патенту, неможливе.

Якщо заявлений винахід відповідає умовам патентоспроможності та надання правової охорони, то Укрпатент готує остаточний висновок, на підставі якого ДСІВ приймає рішення про видачу патенту на винахід, яке надсилається заявнику.

3.3.2.3. Процедура видачі патенту

На підставі рішення про видачу патенту проводиться державна реєстрація патенту шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру патентів України на винаходи. Державна реєстрація патенту здійснюється за наявності документів про сплату державного мита за його видачу та збору за публікації про видачу патенту. Зазначені мито і збір сплачуються після надходження до заявника рішення про видачу патенту.

Якщо протягом трьох місяців від дати надходження до заявника рішення про видачу патенту документи про сплату державного мита за видачу патенту і збору за публікації про видачу патенту до закладу експертизи не надійшли, державна реєстрація патенту не здійснюється, а заявка вважається відкликаною.

Одночасно з державною реєстрацією патенту ДСІВ публікує у своєму офіційному бюлетені визначені в установленому порядку відомості про видачу патенту. Не пізніше трьох місяців від дати опублікування відомостей про видачу патенту ДСІВ публікує опис до патенту, що містить формулу і опис винаходу, а також креслення, на які є посилання в описі винаходу.

Видача патенту здійснюється Установою в місячний строк після його державної реєстрації. Патент видається особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання одного й того ж патенту мають кілька осіб, їм видається один патент.

Права, що випливають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу. Власник патенту повинен щорічно сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту.

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок може бути припинено достроково за ініціативою особи, якій вони належать. Дія патенту і визнання його недійсним відбуваються також у випадку, коли патентовласник не сплатив у встановлений термін річний збір за підтримку чинності патенту.

3.3.3. Правова охорона корисних моделей

Корисна модель, як і винахід, – це результат інтелектуальної діяльності людини у будь-якій сфері технології. Охорона цих двох об'єктів інтелектуальної власності здійснюється одним законом [Додаток Б.5].

Корисна модель вважається придатною для отримання права інтелектуальної власності на неї, якщо вона відповідно до закону є новою і придатною для промислового використання. Об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології.

З інженерної точки зору відмінності між винаходом і корисною моделлю практично відсутні. З юридичної точки зору ці відмінності істотні – право охорони на винахід одержати складніше, зате строк його дії у два рази довше порівняно з корисною моделлю [12].

Для корисної моделі винахідницький рівень є необов'язковим. З цього випливає, що корисною моделлю може бути визнаний будь-який новий об'єкт (нові пристрій, спосіб або нове застосування раніше відомого пристрою або способу). При цьому через відсутність винахідницького рівня таке нове технічне рішення об'єкта може бути очевидним для фахівця у цій області технологій. Головне, щоб це нове рішення ніде раніше не було описане і не застосоване практично.

Процедура розгляду заявки на одержання патенту на корисну модель аналогічна розглянутій вище для винаходу до етапу кваліфікаційної експертизи, оскільки на цей об'єкт інтелектуальної власності сам заявник затверджує (декларує) відповідність об'єкта умовам патентоспроможності. При розгляді заявки на одержання патенту на корисну модель рішення про видачу патенту приймається на підставі результатів формальної експертизи.

Термін дії патенту на корисну модель становить 10 років і може бути продовжений за клопотанням власника патенту, але не більше ніж на 5 років.

Головна перевага патенту на корисну модель полягає у тому, що це дає можливість особі з меншими витратами та у найкоротший термін оформити законне право на свій розроблений об'єкт. При цьому, як і патент на винахід, патент на корисну модель засвідчує пріоритет,

авторство і виключне право на використання запатентованого об'єкта. Це надає право патентовласникові на корисну модель використати її на свій розсуд, дозволяти або забороняти таке використання іншим особам, звертатися до суду за захистом своїх прав з патенту, видавати ліцензії, передавати права на патент (у тому числі шляхом внесення до статутного фонду) і т.д.

Слід зазначити, що законодавство в області патентного права на корисні моделі ще остаточно не врегульовано. Так, при розгляді заявки на корисну модель у випадку позитивного результату ДСІВ затверджує рішення про видачу деклараційного патенту на корисну модель. Сам же патент має назву патенту на корисну модель.

У законі [Додаток Б.5] передбачається можливість після закінчення формальної експертизи одержання деклараційного патенту (після проведення експертизи на локальну новизну). Однак ГКУ [Додаток Б.2] згадування про деклараційний патент не містить. Більше того, уже кілька років у Верховній Раді України перебуває законопроект, що передбачає внесення змін у закон [Додаток Б.5], де серед іншого передбачається виключення із закону всіх положень, що стосуються деклараційного патенту. Незважаючи на те, що зміни не були внесені, Укрпатент припинив видачу деклараційних патентів на винаходи. Основною перевагою деклараційного патенту на винаходи вважалася швидкість його одержання, однак він забезпечував охорону винаходу тільки за формальними ознаками, установленими під час експертизи винаходу. Сьогодні фахівці в сфері інтелектуальної власності як вихід для тих, кому потрібно швидко одержати охоронний документ на технічне рішення, пропонують подати заявку на корисну модель і одержати патент на неї [13].

3.3.4. Правова охорона промислових зразків

Правова охорона об'єкта ІВ(промислового зразка) здійснюється в Україні згідно з нормами ЦКУ і Законом України "Про охорону прав на промислові зразки" [Додаток Б.6].

Промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Об'єктом промислового зразка може бути форма, рисунок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб людини. Як бачимо, згідно з правом інтелектуальної власності промисловий зразок належить не до технічного, а до естетичного аспекту або зовнішнього вигляду продукції. Саме це робить продукцію привабливою і цікавою для споживачів, що має одне з вирішальних значень при виборі та придбанні товару. Промислові зразки допомагають компаніям акцентувати відмінності їхньої продукції від продукції конкурентів і зміцнити фірмовий імідж своєї продукції. Саме тому

забезпечення належної охорони промислових зразків є настільки важливим [14].

При цьому правова охорона не поширюється на такі об'єкти, як:

- об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди;
- друкована продукція як така;
- об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо.

Умовою патентоспроможності промислового зразка є його новизна. Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки на нього до Укрпатенту. За загальним правилом правова охорона надається промисловим зразкам відповідно до Міжнародної класифікації промислових зразків (МКПЗ).

Для одержання патенту на промисловий зразок необхідно подати в Укрпатент заявку, що має містити:

- заяву про видачу патенту;
- комплект зображень виробу або його макет, що дають повне уявлення про його зовнішній вигляд;
- опис промислового зразка;
- якщо буде потреба — креслення, схему, карту.

Розгляд заявки в Укрпатенті відбувається відповідно до Правил розгляду заявки на промисловий зразок, затверджених Наказом № 198 МОН України [Д.6] і складається з таких стадій:

- установлення дати подачі заявки і пріоритету;
- проведення формальної експертизи заявки, під час якої визначається належність об'єкта, що заявляється, до об'єктів, яким надається правова охорона, перевіряється правильність оформлення документів заявки, проводиться класифікація об'єкта, що заявляється, відповідно до МКПЗ, перевіряється єдність промислового зразка (заявка має стосуватися одного промислового зразка);
- рішення про видачу патенту, затвердженого ДСІВ на підставі висновку експертизи;
- публікація про видачу патенту;
- реєстрація патенту в Державному реєстрі патентів України на промислові зразки;
- видача патенту.

За подання заявки, видачу патенту і публікацію про видачу патенту сплачуються державні мита і збори.

Видача патенту здійснюється ДСІВ у місячний строк після державної реєстрації патенту. Обсяг правової охорони, що надається патентом, визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка поданих на зображенні (зображеннях) виробу. Тлумачення ознак промислового зразка здійснюється у межах його опису.

Строк дії патенту на промисловий зразок становить 10 років від дати подання заявки до установи і продовжується установою за клопотанням власника патенту, але не більш як на п'ять років.

Слід зазначити, що критерій патентоспроможності промислових зразків (промислова придатність) законом не встановлено. Відсутність цього критерію дозволяє в Україні охорону одного і того ж об'єкта ІВ здійснювати одночасно патентним правом як промислового зразка, або авторським правом як твору мистецтва. Крім того, промисловий зразок може бути визнаний також об'ємною торговельною маркою (наприклад, фірмовий флакон для парфумів). У цьому випадку можлива одночасна охорона як промислового зразка, так і торговельної марки. Вибір форми правової охорони об'єкта здійснюється його власником.

Сьогодні в міжнародній практиці не існує єдиної позиції щодо правової охорони промислових зразків, що пов'язано з їхньою двоїстою природою (естетичної суті і потреби в промисловому виробництві). У ряді країн охорона промислових зразків здійснюється тільки одним правом (авторським або патентним). В інших країнах, у тому числі в Україні, охорона одного і того ж об'єкта ІВ може здійснюватися паралельно різними інститутами права.

Україна з 2002 р. є асоційованим членом Гаазької системи міжнародної реєстрації промислових зразків [Додаток В.1]. Перелік держав-учасниць Гаазької угоди розміщено на веб-сайті ВОІВ за адресою <http://www.wipo.int/hague/en/members/>. Гаазька угода надає можливість одержання правової охорони промислового зразка в декількох країнах шляхом простої подачі однієї заявки в Міжнародне бюро ВОІВ на одній мові та оплати одного набору мит в одній валюті. При цьому міжнародна реєстрація має в кожній з відповідних країн таку ж дію, ніби зразок був зареєстрований безпосередньо в кожній з них.

3.3.5. Тенденції в області охорони прав на об'єкти патентного права в Україні

На офіційному веб-порталі Державної служби інтелектуальної власності України подано статистичні дані про кількість заявок на об'єкти патентного права і кількість зареєстрованих об'єктів за період від 1992 р. до 2019 р. [Додаток Е.1]. Динаміку внесених у Державні реєстри України об'єктів промислової власності за цими даними протягом 2015 – 2019рр. показано на рис.3.3.

Аналіз наведеної інформації свідчить про те, що показники мають нестабільний характер. В. Потехіна, розглядаючи ситуацію до 2006р., зазначає, що нестабільність показників свідчить про відсутність сприятливих умов для винахідницької діяльності в Україні, що пов'язано з погіршенням матеріально-технічних і фінансових умов діяльності в сфері науки і техніки[5]. Крім того, спад винахідницької діяльності може бути

пов'язаний з комерціалізацією цієї сфери, внаслідок чого певна частина комерційно неефективних винаходів не заявлялася на одержання правової охорони. Динаміці надходження заявок на винаходи від іноземних заявників притаманні стабільно низькі показники.

Джерелом зростання інтелектуальної власності як капіталу є підвищення активності національних заявників у поданні заявок на об'єкти промислової власності. Водночас статистика надходжень заявок на винаходи є індикатором інноваційної діяльності в країні. Так, в Україні з розрахунку на 100 тисяч населення подається 11 заявок на рік (за даними 2003 р.). Для порівняння: в Росії – 13,5 заявок, Польщі – 6 заявок, Угорщині – 7 заявок, Німеччині – 62 заявки, Японії – 285 заявок на 100 тисяч населення.

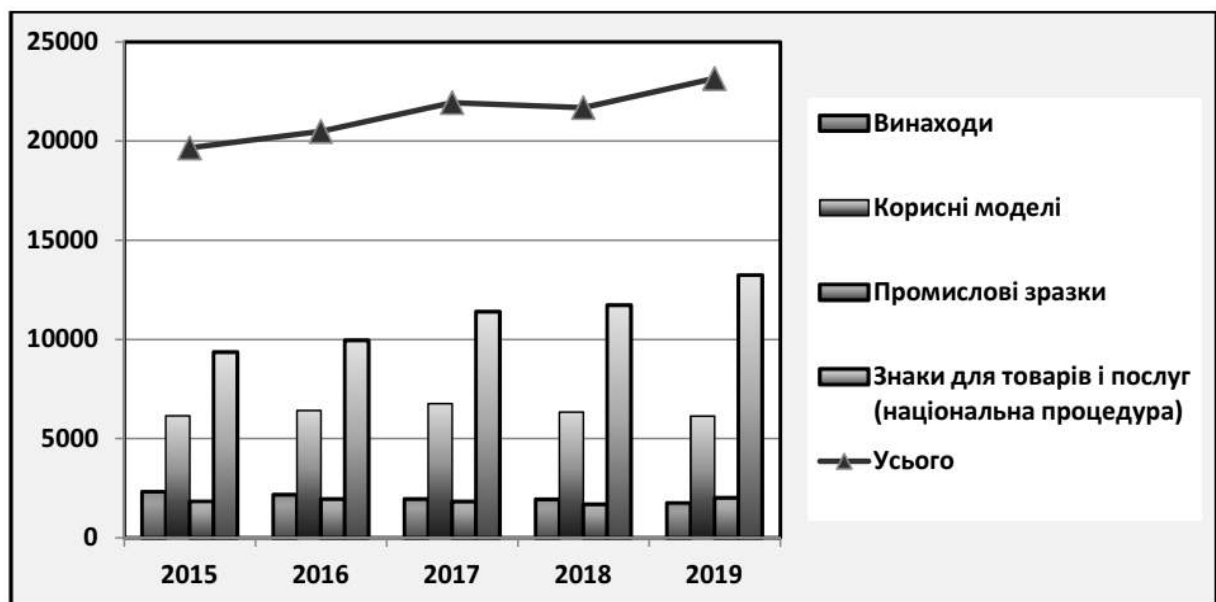

Рис. 3.3. Динаміка внесених у Державні реєстри України об'єктів промислової власності

3.4. Правова охорона засобів індивідуалізації

Засоби індивідуалізації – це група об'єктів ІВ, до якої належать:

- комерційне (фірмове) найменування;
- торговельна марка (знаки для товарів і послуг);
- найменування місця походження товару (географічне позначення).

Правова охорона засобів індивідуалізації товарів і послуг здійснюється на основі статей 419 – 504 ЦКУ і Законів України "Про охорону прав на зазначення для товарів і послуг" [Б.7] і "Про охорону прав на вказівку походження товарів"[Б.8], а також низки підзаконних правових актів.

Ці об'єкти об'єднує те, що вони дають можливість відрізнити одного від іншого виробників товарів і послуг, а також однорідні товари і послуги

різних виробників. Крім того, вони рекламують як самого виробника, так і якість і властивості його продукції і послуг.

3.4.1. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування

Правова охорона надається комерційній назві (фірмовому найменуванню), якщо вона (воно) дає можливість вирізнити одну особу з інших і не вводити в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

Право інтелектуальної власності на комерційну назву є чинним з моменту першого її використання і охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи її реєстрації та незалежно від того, чи є комерційна назва частиною торговельної марки.

Особи можуть мати однакові комерційні назви, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють і (або) реалізують, і послуг, які ними надаються.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційну назву є:

- право на використання комерційної назви;
- право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційну назву, у тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну назву передаються іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом або його відповідною частиною.

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на комерційну назву припиняється у випадку ліквідації юридичної особи та з інших установлених законом підстав.

Поняття "комерційне найменування" і "фірмове найменування" часто вживаються як синоніми. Однак поняття "комерційне найменування" є ширшим, оскільки може належати будь-якому суб'єктові господарювання як юридичному, так і фізичному. "Фірмове найменування" зазвичай належить юридичній особі — підприємству, організації, структурі.

Прикладами комерційних назв є: фірма Intel, компанія Samsung, підприємство ФЕД, КБ Південне і т.д.

3.4.2. Право інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг (торговельну марку)

Знаком для товарів і послуг може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг) інших осіб. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів. У ЦКУ стосовно знака для товарів і послуг вживається

термін "торговельна марка", тобто поняття "знак для товарів і послуг" і "торговельна марка" є синонімами.

Основне призначення товарного знака — індивідуалізація товарів і послуг певними позначеннями. Загальноприйнятим позначенням торговельної марки є символ "™", який безпосередньо вказує, що це товарний знак. Як зазначається у [15], товарним знаком можуть бути будь-які слова, букви, цифри, рисунки, зображення, об'ємні позначення, кольори, логотипи, етикетки або їхні сполучення, що мають розпізнавальну здатність і використовуються для розрізнення товарів або послуг. У деяких країнах слогани (рекламні гасла) також вважаються товарними знаками та можуть бути зареєстровані саме в такому вигляді національними відомствами з товарних знаків. Зростає кількість країн, що також припускають реєстрацію менш традиційних видів товарних знаків, зокрема позначень, що містять тільки окремі кольори, об'ємні позначення (форми виробів або упаковок), звукові позначення (звуки) або нюхальні позначення (запахи). Однак багато країн установлюють ряд обмежень на те, що може бути зареєстровано як товарний знак припускаючи, як правило, реєстрацію тільки тих знаків, які сприймаються зором або можуть бути подані у графічному вигляді.

Право власності на знак засвідчується свідоцтвом. Строк дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки і продовжується за клопотанням власника свідоцтва щоразу на 10 років за умови сплати збору в порядку, встановленому законом. За загальним правилом правова охорона надається знакам тільки щодо конкретних товарів і послуг відповідно до Міжнародної класифікації товарів і послуг (МКТП).

Обсяг правової охорони, що надається, визначається зображенням знака і переліком товарів і послуг, внесених до Державного реєстру, і засвідчується свідоцтвом з наведеними в ньому копією зображення знака та переліком товарів і послуг. Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку, яка має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою, не потребує засвідчення свідоцтвом.

Право на одержання свідоцтва має будь-яка особа (фізична і (або) юридична), об'єднання осіб або їх правонаступники.

Майновими правами інтелектуальної власності на торговельну марку є:

- право на використання торговельної марки;
- виключне право дозволяти використання торговельної марки;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, у тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку належать власнику відповідного свідоцтва, власнику міжнародної реєстрації, особі, торговельну марку якої визнано в установленому законом порядку добре відомою, якщо інше не встановлено договором.

Чинність майнових прав припиняється в установленому законом порядку достроково у зв'язку з перетворенням торговельної марки в загальноживане позначення певного виду товарів чи послуг ("ксерокс", "пейджер", "магнітофон", "целофан", "грамофон") або за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору.

Якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на її використання, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл.

Будь-яка особа, яка до дати подання заявки на торговельну марку в інтересах своєї діяльності добросовісно використала торговельну марку в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою (право попереднього користувача).

Право попереднього користувача може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, у яких було використано торговельну марку або здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання.

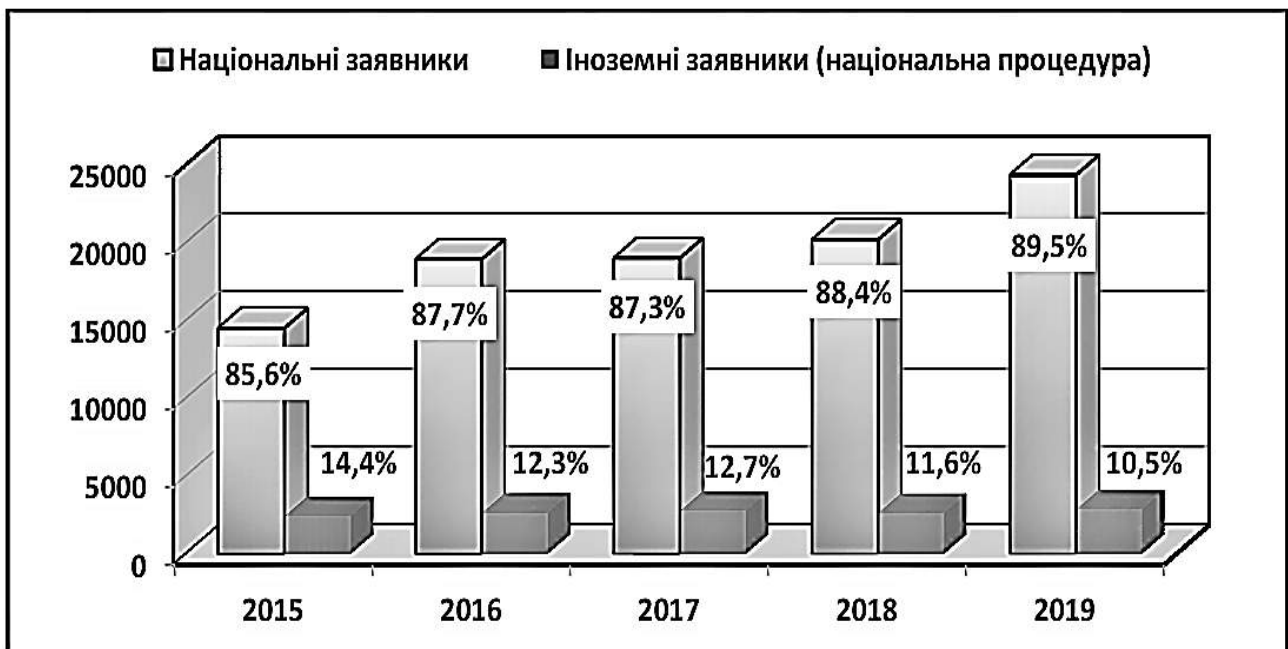

Рис. 3.4. Динаміка надходження і розгляду заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою

Динаміку надходження і розгляду заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою в Україні за даними звіту ДСІВ за 9 місяців 2019 року показано на рис. 3.4.

Приклади торговельних марок: ™Чумак, ™Оріфлейм, ™Соса-сола і т.д.

3.4.3. Право на найменування місця походження товару

Найменування місця походження товару визначає місце знаходження виробника і місця виробництва товару. Природні особливості географічного району (наприклад, особливий склад води, екологічно чистий район тощо) дуже впливають на якісні характеристики товару. Тому вже саме позначення (найменування) місця походження товару говорить про його якість. У Харкові широко відома вода "Роганська", в усьому світі відомі як високоякісні товари голландський сир, французькі парфуми тощо.

Таким чином, позначення товарів конкретним найменуванням місця їх походження є своєрідним знаком якості, що в умовах ринкових відносин значно підвищує конкурентоспроможність товарів і попит на них.

Право інтелектуальної власності на географічне позначення виникає з дати державної реєстрації цього права.

Обсяг правової охорони географічного позначення визначається характеристиками товару (послуги) і межами географічного місця його (її) походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне позначення.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне позначення є виробники товарів, асоціації споживачів, інші особи, визначені законом.

Правами інтелектуальної власності на географічне позначення є:

- право на визнання позначення товару (послуги) географічним позначенням;
- право на використання географічного позначення;
- право перешкоджати неправомірному використанню географічного позначення, у тому числі забороняти таке використання.

Правова охорона надається назві місця походження товару, щодо якої виконуються такі умови:

- вона є назвою географічного місця, з якого цей товар походить;
- вживається як назва певного товару або як складова цієї назви;
- в указаному цією назвою географічному місці об'єктивно існують характерні природні умови або поєднання характерних природних

умов і людського фактора, що надають товару особливих властивостей порівняно з однорідними товарами з інших географічних місць;

— позначуваний цією назвою товар має відповідні властивості, що виключно або головним чином обумовлено характерними для цього географічного місця природними умовами або поєднанням цих умов з характерним для цього географічного місця людським фактором;

— виробництво (видобування) і перероблення позначуваного цією назвою товару здійснюється в межах зазначеного географічного місця.

Право інтелектуальної власності на географічне позначення є чинним з дати, що настає за датою державної реєстрації, і охороняється безстроково за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим позначенням.

Приклади географічних позначень: вода "Боржомі", масло "Вологодське", електробритва "Харків" тощо.

3.5. Правова охорона нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності

Перелік об'єктів, що належать до нетрадиційних об'єктів ІВ, наведено у табл.2.1. Правова охорона нетрадиційних об'єктів ІВ здійснюється відповідно до гл. 38, 40–42, 46 ЦКУ і законів України, зокрема Законом України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" [Додаток Б.9].

3.5.1. Поняття наукового відкриття

Науковим відкриттям є установлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Право на наукове відкриття належить авторові (авторам) цього відкриття. Автор наукового відкриття має право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву.

Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, установленому законом.

Через відсутність спеціального закону про наукові відкриття в Україні багато питань у цій сфері не врегульовано. Діюче в СРСР Положення про відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції від 21 серпня 1973 р. більш чітко визначало взаємини в цій області. Так, ст. 2 згаданого Положення проголошувала право відкриття на авторство, право на

пріоритет і визнання того, що заявлена пропозиція дійсно є відкриттям як найвищий рівень наукового пізнання. Крім того, авторів відкриття надавався ряд пільг, зокрема згідно з житловим законодавством, а також йому виплачувалася винагорода (5 000 руб.)

3.5.2. Охорона прав на топографії інтегральних мікросхем

Об'єктом охорони топографії інтегральних мікросхем є зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральних мікросхем і з'єднань між ними.

Компонування інтегральної мікросхеми вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним.

Набуття права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми засвідчується свідоцтвом, умови і порядок видачі якого встановлені законодавством.

Суб'єктами права ІВ на компонування інтегральної мікросхеми є:

- автор компонування інтегральної мікросхеми;
- інші особи, які набули такого права за договором чи законом.

Майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми такі:

- право на використання компонування інтегральної мікросхеми;
- виключне право дозволяти використання компонування інтегральної мікросхеми;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню, у тому числі забороняти його;
- інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми належать власникові відповідного свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором.

Майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є чинними з дати, що настає за датою їх державної реєстрації за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми — десять років. Чинність майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми може бути припинено достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом.

У випадку припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми воно

може вільно і безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

Якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на його використання, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Стосовно топології інтегральної мікросхеми діє право попереднього користувача. Право попереднього користувача може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, у яких було використано компонування інтегральної мікросхеми або здійснено значну та серйозну підготовку для такого використання.

3.5.3. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію

Раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес.

Раціоналізаторською визнається пропозиція, яка є новою і корисною для підприємства, якому вона запропонована, і передбачає створення або зміну конструкції виробів, технології виробництва та застосовуваної техніки або складу матеріалу.

Раціоналізаторська пропозиція є новою для підприємства, якому вона запропонована, якщо згідно з наявними на даному підприємстві джерелами інформації ця або тотожна поданій пропозиція не була відома мірою, достатньою для її практичного використання. Не визнається обставиною, що впливає на новизну раціоналізаторської пропозиції, її використання за ініціативою автора протягом не більше трьох місяців до подання заяви.

Раціоналізаторська пропозиція є корисною для підприємства, якому вона запропонована, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність або одержати інший позитивний ефект цим підприємством.

Обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор і юридична особа, якій ця пропозиція подана.

Права суб'єктів права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію:

— автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана;

— юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

Відповідно до Указу Президента "Про тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні" від 18.09.1992 № 479/92 [Додаток Д.7] для оформлення прав на раціоналізаторську пропозицію автор подає заявку в письмовій формі тій юридичній особі (підприємству), на якому передбачається використати пропозицію. Заява реєструється в журналі реєстрації заяв на рацпропозиції за формою, затвердженою Державним комітетом статистики України. На підприємстві пропозиція піддається експертизі за суттю. Якщо пропозиція визнається раціоналізаторською (як правило, у тому випадку, якщо пропозиція підвищує ефективність роботи підприємства), то вона приймається для використання. По закінченні місяця після ухвалення позитивного рішення авторові видається охоронний документ — свідоцтво встановленої форми. Свідоцтво підписується керівником підприємства і засвідчується печаткою. Це свідоцтво закріплює за автором немайнові й майнові права. До останнього належить право на винагороду.

Право на винагороду має автор (співавтори) раціоналізаторської пропозиції протягом двох років від дати початку її використання на підприємстві, яке видало авторові свідоцтво на цю раціоналізаторську пропозицію.

Розмір винагороди визначається умовами договору між автором і підприємством і не може бути менше:

— 10% доходу, що одержується щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;

— 2% від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу.

Винагорода сплачується авторові відповідно до договору, але не пізніше трьох місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції.

Не визнаються раціоналізаторськими пропозиції, які знижують надійність та інші показники якості продукції або погіршують умови праці, якість робіт, а також спричиняють або збільшують рівень забруднення навколишнього природного середовища.

3.5.4. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю

Комерційною таємницею є інформація:

— яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в деякій формі та сукупності її складових є невідомою і не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з тим видом інформації, до якого вона належить:

— яка має комерційну цінність;

— була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Види інформації (відомостей), які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, такі:

— інформація, що є державною таємницею (див. Закон про державну таємницю [Додаток Б.10], Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440 [Додаток Д.8]);

— інформація, приховання якої становить загрозу життю і здоров'ю людей;

— перелік відомостей, що не належать до комерційної таємниці, закріплений у Постанові Кабінету Міністрів України від 09.08.93 р. №611[Додаток Д.9].

Згідно із зазначеним нормативним актом до таких відомостей, зокрема, належать:

— установчі документи, документи, що дозволяють здійснювати підприємницьку діяльність у цілому та окремі її види;

— інформація зі всіх форм державної звітності;

— дані, необхідні для перевірки, нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів;

— документи про платоспроможність;

— документи про сплату податків і обов'язкових платежів та інші відомості.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:

— право на використання комерційної таємниці;

— виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;

— виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;

— інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

Органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею і створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання установленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що

містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання.

Строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці.

Право на комерційну таємницю закріплено в Угоді ТРІПС [Додаток В.2], відповідно до ч. 2 ст. 39 якого фізичним і юридичним особам надається можливість перешкоджати тому, щоб інформація, що правомірно перебуває під їхнім контролем, без їхньої згоди була розкрита, отримана або використана іншими особами способом, що суперечить чесній комерційній практиці, за умови, що така інформація відповідає поняттю комерційної таємниці.

Фахівці зазначають, що деякі властивості комерційної таємниці вигідно відрізняють її від інших об'єктів інтелектуальної власності. Серед них: найбільша універсальність порівняно, наприклад, з об'єктами патентного права, що потребують проходження спеціальної процедури патентування, необмежений строк охорони комерційної таємниці і відсутність вимог про її обов'язкову реєстрацію і офіційне визнання її обороноспроможності. У той же час через відсутність формальної процедури реєстрації прав на комерційну таємницю особа, що володіє правами на комерційну таємницю, не застрахована від того, що аналогічна інформація буде отримана іншою особою.

До комерційної таємниці, зокрема, може бути віднесена інформація про створений на службовому підприємстві винахід, на який у цей момент підприємство з тих або інших причин не бажає одержувати патент. У цьому випадку керівникові підприємства протягом чотирьох місяців з дати подачі йому працівником письмового повідомлення про створення винаходу потрібно видати наказ про віднесення інформації про винахід до комерційної таємниці.

Комерційна таємниця ноу-хау являє собою технічну, комерційну, організаційну або будь-яку іншу інформацію, здатну підвищити ефективність виробництва чи будь-якої іншої соціально корисної діяльності або забезпечити будь-який інший позитивний ефект. Тому власник ноу-хау, безумовно, має право на захист її від неправомірного використання.

Незважаючи на високу та безупинно зростаючу значущість цього об'єкта інтелектуальної власності, його пряма правова охорона відсутня. Нині не існує закону України про охорону ноу-хау. Основною перешкодою для розроблення закону є те, що інформація про ноу-хау внаслідок її конфіденційності не підлягає реєстрації. З цієї причини охоронних документів на неї ніхто не видає. До того ж виявити неправомірне

використання такої інформації майже неможливо, установити порушення і порушника дуже складно.

Частково правова охорона ноу-хау може бути здійснена в межах Законів України "Про інформацію" [Додаток Б.11] і "Про науково-технічну інформацію" [Додаток Б.12] у частині, що стосується нерозкритої інформації.

Охорона такої інформації може здійснюватися шляхом застосування заходів, які гарантують збереження її конфіденційності. Умови конфіденційності, зокрема, можуть охоронятися договором.

3.5.5. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин

Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин захищено Законами України "Про охорону прав на сорти рослин" [Додаток Б.13], "Про племінну справу у тваринництві" [Додаток Б.14] та ін.

Правами інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин є:

- особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені державною реєстрацією;
- майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом;
- майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин є:

- автор сорту рослин, породи тварин;
- інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором або законом.

Майновими правами інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідченими патентом, є:

- право на використання сорту рослин, породи тварин, придатних для поширення в Україні;
- виключне право дозволяти використання сорту рослин, породи тварин;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню, зокрема забороняти його;
- інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин належать власникові патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин закінчується через тридцять років, а щодо дерев і винограду — через тридцять п'ять років, що відліковуються з 1 січня року, що настає за роком державної реєстрації цих прав.

Контрольні запитання

1. Яким об'єктам ІВ надається правова охорона?
2. Що розуміють під терміном "охоронний документ"?
3. Які види охоронних документів Ви знаєте?
4. Які існують принципи правової охорони об'єктів ІВ?
5. Чим відрізняється охорона прав ІВ від захисту прав ІВ?
6. Які твори не можуть бути об'єктом авторського права?
7. З яких елементів складається міжнародний знак охорони авторського права?
8. Які існують випадки правомірного безоплатного використання твору без згоди автора?
9. Які встановлено строки охорони майнових прав авторів і виконавців?
10. Які встановлено строки охорони немайнових прав авторів і виконавців?
11. Що є необхідною умовою виникнення прав на об'єкти патентного права та їхньої охорони?
12. У яких випадках використання запатентованого винаходу не визнається порушенням прав, що випливають з патенту?
13. Хто має право на подачу заявки на винахід?
14. Яким умовам патентоспроможність має відповідати винахід?
15. Які результати інтелектуальної діяльності не можуть одержати правову охорону як винахід в Україні?
16. Які документи має містити заявка на видачу патенту на винахід?
17. Які основні етапи розгляду заявки на винахід в Укрпатенті?
18. Чим відрізняється формальна експертиза заявки на винахід від кваліфікаційної експертизи?
19. Яка процедура видачі патенту?
20. Яким умовам патентоспроможності має відповідати корисна модель?
21. Яка процедура розгляду заявки на корисну модель в Укрпатенті?
22. Що є промисловим зразком?
23. Які умови патентоспроможності промислового зразка?
24. Який строк дії патенту на промисловий зразок?
25. Які тенденції в області охорони прав на об'єкти патентного права в Україні?
26. Які об'єкти ІВ належать до засобів індивідуалізації?
27. Які умови надання правової охорони комерційній назві?
28. Що є знаком для товарів і послуг (торговельною маркою)?
29. Які умови надання правової охорони знаку для товарів і послуг (торговельній марці)?
30. Що означає поняття "право попереднього користувача"?

4. КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

4.1. Загальні відомості

Завершальною метою інноваційної діяльності є використання результатів науково-технічної та іншої інтелектуальної діяльності для одержання прибутку. Одержати прибуток з об'єктів ІВ можна шляхом їхньої комерціалізації.

Комерціалізація об'єктів ІВ – це введення об'єктів ІВ у цивільний оборот з метою одержання прибутку, тобто використання майнових прав на об'єкти ІВ у комерційній господарській діяльності (у підприємстві).

Основні способи (форми) введення об'єктів інтелектуальної власності в економічний (цивільний) оборот показано на рис. 4.1.

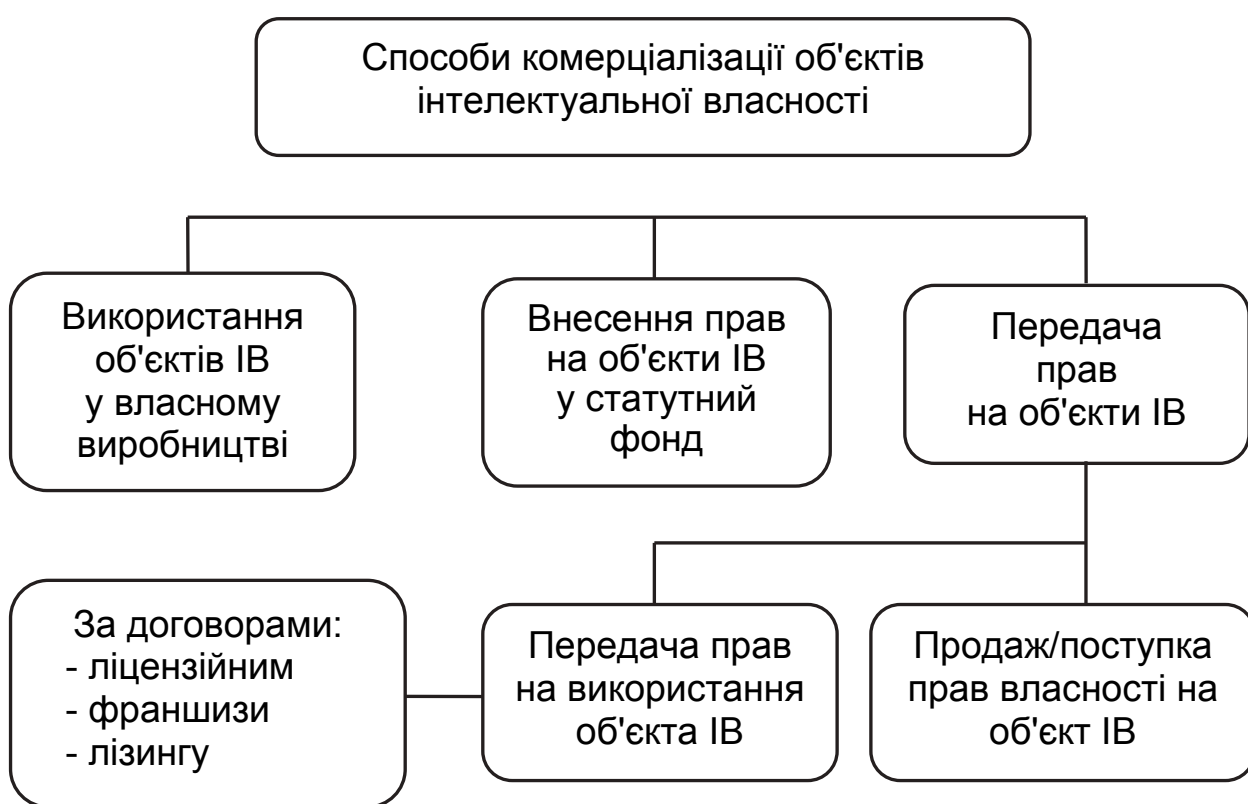

Рис. 4.1. Основні способи комерціалізації об'єктів ІВ

Такими формами є:

- використання для власних потреб (у власному виробництві);
- передача прав на об'єкти ІВ:
  - 1) поступка прав власності;
  - 2) передача майнових прав на використання об'єктів ІВ (за ліцензійними та іншими договорами);
- формування статутного капіталу юридичної особи (див. Закон України "Про господарські товариства" [ДодатокБ.15]);

— продаж інформації, права на яку не захищені охоронними документами (наприклад, секрети виробництва, ноу-хау тощо).

Власник виняткових майнових прав ІВ може як самостійно використати об'єкт ІВ, так і передати повністю або частково майнові права власності на об'єкт ІВ іншій фізичній або юридичній особі. Передача прав оформляється відповідним договором.

Можливі такі варіанти передачі майнових прав на об'єкти ІВ:

- використання майнових прав на об'єкти ІВ як заставу;
- передача виняткових майнових прав на об'єкт ІВ іншій фізичній або юридичній особі;
- передача права на використання об'єкта ІВ іншій фізичній або юридичній особі.

Передача виняткових майнових прав на об'єкт ІВ іншій фізичній або юридичній особі здійснюється на підставі договору, що по суті є договором купівлі-продажу. В Україні такі договори підлягають обов'язковій державній реєстрації у ДСІВ. У результаті передачі виняткових майнових прав на об'єкт ІВ відбувається зміна власника охоронних документів на об'єкти права ІВ, тому колишній власник втрачає усі майнові права на об'єкт ІВ, але замість цього одержує певну суму винагороди в розмірі вартості майнових прав на об'єкт ІВ.

Передача права на використання об'єкта ІВ іншій фізичній або юридичній особі передбачає, у свою чергу, три різновиди договорів:

- передача прав за ліцензійним договором;
- передача прав за договором комерційної концесії (договір франшизи);
- передача прав за лізинговим договором.

Слід мати на увазі, що у випадку передачі права на використання об'єкта ІВ за ліцензійним договором, за договором франшизи або за лізинговим договором майнові права власності на об'єкт ІВ не переходять у власність особи, що одержує права на використання об'єкта ІВ за договором, а надаються їй на певний строк (відповідно до умов договору).

При передачі майнових прав на об'єкти ІВ необхідно оцінювати їхню ринкову вартість. В Україні таке оцінювання відбувається на підставі Постанови КМУ від 3.10.2007 р. № 1185 "Про затвердження Національного стандарту № 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності" [Додаток Д.10]. Ознайомитися з методиками оцінювання ринкової вартості об'єктів ІВ можна в роботах [13, 17,18].

Метою будь-якого договору на передачу права використання об'єкта ІВ є забезпечення можливості як практичного використання об'єкта ІВ, так і розширення сфери його використання.

Особливістю договорів у сфері інтелектуальної власності є те, що їхніми предметами є нематеріальні об'єкти.

4.2. Передача права на використання об'єкта ІВ за ліцензійним договором

Ліцензійний договір (угода) — це договір, згідно з яким одна сторона, що є власником виключного права на винахід, товарний знак, промисловий зразок або інші об'єкти інтелектуальної власності (ліцензіар), надає право (ліцензію¹⁾) на їхнє використання на певній території і на певний строк іншій стороні, а інша сторона (ліцензіат) виплачує за це певну винагороду та виконує певні умови, оговорені в договорі.

По суті ліцензійний договір є продажем дозволу (ліцензії) на використання об'єкта ІВ. Продаж ліцензії на використання об'єкта ІВ є одним з найпоширеніших способів комерціалізації об'єктів ІВ.

Залежно від обсягу прав, що передаються, за діючим ЦКУ розрізняють виключну, одиничну і невиключну ліцензії.

Виключна ліцензія видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності в сфері, що обумовлена цією ліцензією. При наданні виключних прав застосовується тріада правочинностей — володіння, користування і розпорядження. Ця ліцензія є найбільш вигідною для ліцензіата, оскільки вона надає йому можливість використання предмета ліцензії з найбільшою для себе вигодою.

Одинична ліцензія також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності в сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта в даній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності і видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкта у певній сфері.

Законодавством України передбачено ще два види ліцензій — відкрити та примусову.

---

¹⁾ У перекладі з латинської слово "ліцензія" (licentia) означає "право", "дозвіл", "воля".

При складанні ліцензійного договору в першу чергу визначається вид ліцензії, що надається.

Відкрита ліцензія (ліцензія за правом) видається у випадку, коли власник виключних прав на патент згоден надати право на використання об'єкта інтелектуальної власності будь-якій фізичній або юридичній особі за умови оплати винагороди. При цьому патентовласник подає заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання винаходу, корисної моделі або промислового зразка в ДСІВ для офіційного опублікування. У цьому випадку мито за підтримку патенту в силі знижується на 50%, починаючи з року, що настає за роком публікації такої заявки. Особа, яка висловила бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з патентовласником договір про платежі. Патентовласник має право відізвати відкриту ліцензію, якщо ні від кого не надійшло пропозицій щодо використання цього об'єкта. У цьому випадку річний збір за підтримку дії патенту сплачується у повному розмірі, починаючи з року, що настає за роком публікації такого клопотання.

Примусова ліцензія відповідно до Паризької конвенції з охорони промислової власності видається у випадках, коли об'єкт ІВ не використовується чи недостатньо використовується власником протягом встановленого законом терміну (в Україні цей термін становить три роки з дати юридичного акту), або при відмові власника охоронного документа від укладання ліцензійного договору. Якщо виникає необхідність використання об'єкта ІВ у життєво важливих для суспільства галузях (національна безпека, охорона здоров'я, захист навколишнього середовища), тоді Кабінет Міністрів України (чи інший компетентний державний орган за узгодженням з Кабінетом Міністрів) може видавати дозвіл на використання об'єкта промислової власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому справедливої компенсації. Особливість примусової ліцензії полягає у тому, що вона надається за рішенням суду, а не за взаємною згодою між ліцензіаром і ліцензіатом[19]. Примусове ліцензування також передбачене ст. 31 Угоди ТРІПС.

Крім зазначених видів ліцензії у світовій практиці існує так звана безпатентна ліцензія, що не належить до області патентного права. Зазвичай за безпатентною ліцензією здійснюється передача "ноу-хау", "шоу-хау" та іншої секретної інформації у різних аспектах виробництва та іншої діяльності.

При укладанні ліцензійного договору обов'язково передбачаються платежі (вид ліцензійної винагороди) — їхній розмір, порядок і строки здійснення за договором .

Існуючі види ліцензійної винагороди — роялті, паушальний платіж, комбінований платіж та інші, чітко визначені в Додатку Д.10.

Роялті — один з можливих видів ліцензійної винагороди ліцензіару, розмір якого встановлюється у вигляді фіксованих ставок (%) на основі підрахунку економічного результату використання ліцензії (або у вигляді відрахувань від продажної ціни виробленої за ліцензією продукції, або у

формі відсотка від суми обороту продажу або від суми прибутку, або у вигляді зборів з одиниці виробленої за ліцензією продукції), і виплачуються ліцензіатом на користь ліцензіара через певні проміжки часу протягом усього терміну дії ліцензійного договору.

Паушальний платіж — один з можливих видів ліцензійної винагороди ліцензіарові, суму якого твердо зафіксовано в ліцензійному договорі у формі одноразової (разової) виплати. Іноді умовами ліцензійного договору може передбачатися виплата паушального платежу у розстрочку (при цьому схема паушальних платежів може бути така: 10 % паушальної суми — під час підписання ліцензійної угоди, 20 % — при передачі всієї необхідної документації, інші 70 % — рівними частками протягом декількох років).

У практиці укладання ліцензійних договорів часто зустрічається використання комбінованої форми ліцензійної винагороди, що передбачає виплату ліцензійної винагороди у формі сполучення паушального платежу і роялті.

Крім того, у ліцензійних договорах, зазвичай, зазначаються:

- сфера та способи використання об'єкта ІВ;
- термін дії ліцензійного договору і умови його припинення;
- умови щодо збереження конфіденційності;
- інші умови, які обидві сторони ліцензійного договору вважають за потрібне внести в ліцензійний договір.

Ліцензіар і ліцензіат можуть відмовитися від ліцензійного договору у випадку невиконання протилежною стороною будь-якої з умов договору.

Основний обов'язок ліцензіара полягає у забезпеченні можливості ліцензіата реалізувати надані за ліцензійною згодою права. З такою метою ліцензіар зазвичай передає оговорений обсяг технічної документації, надає технічну допомогу в освоєнні ліцензії шляхом навчання фахівців ліцензіата на його власних підприємствах. Найчастіше зустрічається умова, відповідно до якої ліцензіар забезпечує поставку сировини або комплектуючих вузлів протягом початкового періоду освоєння ліцензії.

4.3. Передача права на використання об'єкта ІВ за договором комерційної концесії

Під комерційною концесією розуміють використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (див. Господарський кодекс України (ГКУ), гл. 36, ст. 366–376 [Додаток

Б.3]). В Україні договір комерційної концесії підлягає обов'язковій державній реєстрації.

Договір комерційної концесії (договір франшизи) — це договір, за яким власник майнових прав на об'єкт ІВ (франчайзер), що має готову розроблену систему здійснення певної діяльності (наприклад, добре відомий споживачам торговельний "бренд"), надає дозвіл іншій особі (франчайзі) використати цю систему за винагороду відповідно до умов і вимог франчайзера.

При цьому франчайзі (користувач об'єкта ІВ) одержує право здійснювати свою діяльність під ім'ям відомої торговельної марки, використовувати фірмові найменування і знаки для товарів/послуг, які вже добре відомі споживачеві, користуються попитом на ринку і дають гарантовані прибутки. Тобто франчайзі має можливість здійснювати свою діяльність при мінімальних власних ризиках, оскільки йому вже не доводиться створювати нове місце на ринку у жорсткій боротьбі з конкурентами.

За договором комерційної концесії у загальному випадку основні вимоги власника прав ІВ (франчайзера) до користувача об'єкта ІВ (франчайзі) такі:

- франчайзі повинен діяти тільки під фірмовим найменуванням власника майнових прав ІВ;

- франчайзі повинен випускати товари/послуги з використанням технології франчайзера, на устаткуванні, наданому франчайзером, з дотриманням усіх інструкцій і рекомендацій франчайзера, при цьому він повинен гарантувати забезпечення якості товарів/послуг, якої потребує франчайзер;

- франчайзі виплачує винагороду франчайзеру у формі фіксованих одноразових або періодичних платежів, відрахувань від доходу або в іншій формі, передбаченій договором франшизи.

У свою чергу, в обов'язки власника прав ІВ (франчайзера) входить:

- передати користувачеві (франчайзі) технічну і комерційну документацію, що необхідна користувачеві для практичної реалізації прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також надавати користувачеві постійну консультативну підтримку, включаючи сприяння у підвищенні кваліфікації співробітників;

- видати користувачеві (франчайзі) усі передбачені договором ліцензії, забезпечивши їхнє оформлення і реєстрацію у встановленому законом порядку;

- забезпечити реєстрацію договору комерційної концесії;
- контролювати якість товарів (робіт, послуг), які виготовляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

4.4. Передача права на використання об'єкта ІВ за лізинговим договором

Лізинговий договір – це (у загальному випадку) договір довгострокової оренди з наступним викупом предмета договору.

Особливістю лізингового договору як варіанта передачі прав на використання об'єкта ІВ є те, що в цьому випадку лізингові договори припускають передачу у використання (оренду) готової технології, технологічного устаткування, техніки та ін., при розробленні яких були використані ті або інші об'єкти ІВ. Наприклад, лізинговий договір може передбачати передачу у використання (оренду) устаткування, до складу якого входить пристрій, захищений патентом на винахід.

Лізинг (фінансова оренда) — один з видів оренди, поширених у міжнародній комерційній практиці, що дозволяє з мінімумом витрат модернізувати виробництво.

У лізингових операціях зазвичай беруть участь три сторони: орендодавець, орендар і постачальник (виробник). Орендодавцем є спеціалізована лізингова компанія, що оперує фінансами і контролюється банками або великими промисловими компаніями. Орендарем є виробниче або торговельне підприємство, що орендує засоби виробництва, доставки, розподілу. Постачальник — виробниче або торговельне підприємство, що виробляє або поставляє устаткування і технологію через орендодавця орендареві. Лізингова компанія викуповує у постачальника устаткування і технологію та здає його в оренду на певний оговорений строк. Після закінчення строку оренди орендар зобов'язаний повернути устаткування лізингової компанії або викупити його у свою власність за залишковою вартістю.

Орендар заключає орендний договір із лізинговою компанією. Лізинговий контракт передбачає строк оренди, умови і суму виплат орендної плати, валюту платежів, зобов'язання і гарантії утримання у справності отриманого устаткування та його повернення або викупу після закінчення строку оренди.

Специфіка лізингу щодо передачі технології полягає у такому:

- оренда прав і технології як така;
- небезпека ризику, пов'язаного з порушенням прав третіх осіб. У більшості лізингових угод патентні ризики є відповідальністю орендодавця, якщо в контракті немає "патентного застереження", що регламентує взаємини сторін у випадку пред'явлення орендареві патентних претензій і позовів від патентовласника або виняткового ліцензіата;
- орендар по закінченні строку оренди устаткування, технології має право використати передане йому "ноу-хау", якщо в контракті немає відповідного застереження;
- можливий лізинг ліцензій. Орендодавець купує право використання патенту на певний строк і на певній території із правом надання субліцензій і за контрактом передає це право в оренду орендареві. Тобто куплена лізинговою компанією ліцензія передається орендареві у формі своєрідної субліцензії. Такі угоди можуть укладатися в сукупності з лізинговим контрактом на технологічне встаткування або самостійно.

Контрольні запитання

1. Що таке комерціалізація об'єктів ІВ?
2. Які існують способи комерціалізації об'єктів ІВ?
3. Що таке ліцензійний договір?
4. Які види ліцензій існують?
5. Які права надає невиключна (проста) ліцензія?
6. У яких випадках надається примусова ліцензія?
7. У чому полягають особливості ліцензійних договорів?
8. Що таке безпатентна ліцензія?
9. Які існують види ліцензійної винагороди?
10. Що таке договір комерційної концесії?
11. Що таке лізинг, лізинговий договір?
12. Які є особливості при лізингових операціях?
13. Обов'язки власника прав ІВ при договорі комерційної концесії.

5. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

5.1. Поняття захисту прав інтелектуальної власності

"Людський геній є джерелом усіх творів мистецтва і винаходів. Ці твори є гарантією життя, гідного людини. Обов'язок держави — забезпечити надійну охорону всіх видів мистецтва і винаходів" (Арпад Богш — засновник ВОІВ). Цей напис на куполі будинку штаб-квартири ВОІВ у Женеві свідчить про те, що людство зобов'язане всілякими засобами і всебічно охороняти досягнення людської творчості як найцінніший капітал.

У випадку порушення прав інтелектуальної власності (майнових і немайнових) власник об'єкта ІВ має право на захист своїх законних інтересів. Законодавство України в сфері інтелектуальної власності містить положення, пов'язані не тільки з набуттям і здійсненням, але й із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. За роки незалежності в Україні створено сучасну законодавчу базу щодо захисту прав інтелектуальної власності, яка узгоджується із загальновизнаними на міжнародному рівні підходами до забезпечення такого захисту.

Одним з найважливіших міжнародних документів стосовно інтелектуальної власності є Угода TRIPS. Ст. 21 цієї Угоди, що стосується заходів із забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, має за мету гарантувати ефективні заходи проти будь-яких дій, які порушують права інтелектуальної власності. Завдяки дотриманню цієї Угоди стало можливим, зокрема, проведення таких масштабних заходів, як вибіркові рейди і затримання піратської продукції, а також арешт і знищення контрафактних товарів.

5.2. Захист від недобросовісної конкуренції

В Україні правові принципи захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції встановлено Законом [Додаток Б.17].

Згідно з Законом недобросовісною конкуренцією вважають будь-які дії в конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності.

Такими неправомірними діями є:

— в області використання позначень: неправомірним вважається використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковок товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання;

— у частині використання товару іншого виробника: неправомірним використанням товару іншого виробника є введення у господарський оборот під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом зміни чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи;

— в області копіювання зовнішнього вигляду виробу: копіюванням зовнішнього вигляду виробу є відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання і введення його в господарський оборот без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Не визнається неправомірним копіювання зовнішнього вигляду виробу або його частин, якщо таке копіювання обумовлено виключно їх функціональним застосуванням. Дія цієї статті не поширюється на вироби, що мають охорону як об'єкти права інтелектуальної власності;

— в області порівняльної реклами: порівняльною є реклама, що містить порівняння з товарами, роботами, послугами чи діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Не визнається неправомірним порівняння у рекламі, якщо наведені відомості про товари, роботи, послуги підтверджено фактичними даними, є достовірними, об'єктивними, корисними для інформування споживачів.

Не дозволяється також створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції і досягнення неправомірних переваг у конкуренції шляхом:

- дискредитації суб'єкта господарювання;
- схилення до бойкоту суб'єкта господарювання;
- схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника);
- підкуп працівника, посадової особи, постачальника і покупця (замовника);
- поширення інформації, що вводить в оману.

Інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які:

— містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, стандарти, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціни і знижки на них, а також про істотні умови договору;

— містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан або господарську діяльність суб'єкта господарювання;

— приписують повноваження і права, яких не мають, або відносини, у яких не перебувають;

— містять посилання на обсяги виробництва, придбання, продаж чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації.

Не можна також здійснювати неправомірне збирання, розголошення і використання комерційної таємниці.

Відповідальністю за недобросовісну конкуренцію є накладення штрафу і відшкодування збитку. Вчинення суб'єктами господарювання дій, визначених законом [Додаток Б.17] як недобросовісна конкуренція, призводить до накладення штрафу в розмірі до п'яти відсотків доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, у якому накладався штраф.

Особи, яким завдано шкоди внаслідок вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, можуть звернутися до суду із позовом про відшкодування і спростування неправдивих, неточних або неповних відомостей.

5.3. Форми захисту прав інтелектуальної власності

Захист прав суб'єктів інтелектуальної власності здійснюється у порядку, передбаченому діючим законодавством. Форми захисту прав інтелектуальної власності поділяються на юрисдикційну і неюрисдикційну (рис.5.1).

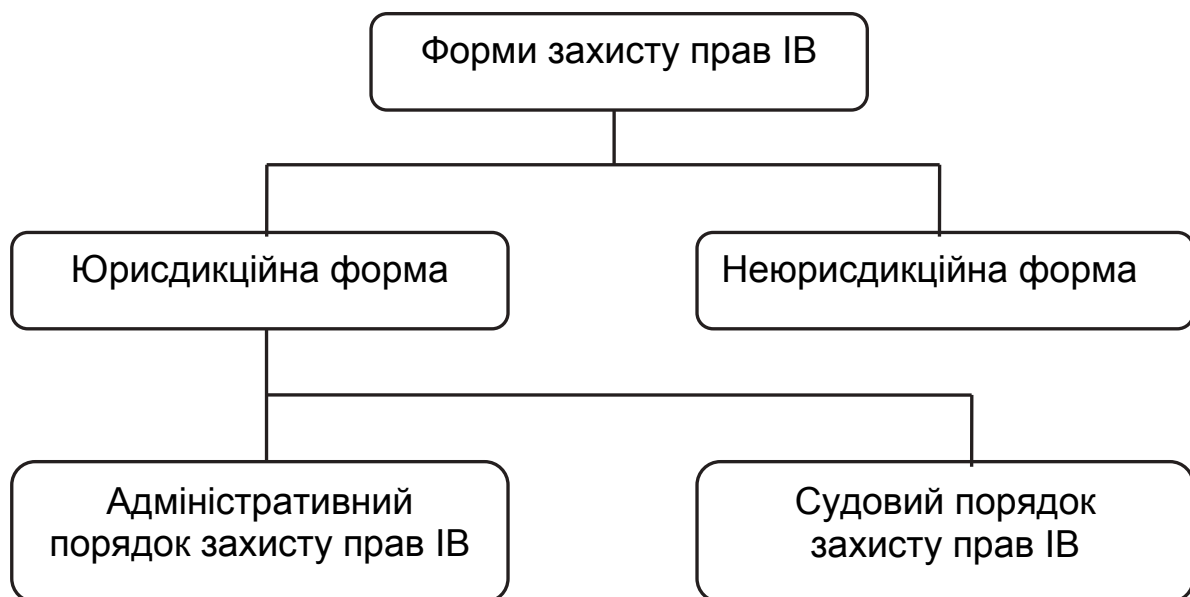

Рис. 5.1. Способи захисту прав ІВ в Україні

Юрисдикційна форма містить такі способи захисту:

- адміністративний (спеціальний) порядок захисту прав ІВ;
- судовий (загальний) порядок захисту прав ІВ.

Юрисдикційна (юридична) форма захисту прав передбачає діяльність державних органів щодо захисту порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності або прав, що оспорується. Суть її полягає у зверненні особи, права і законні інтереси якої порушено неправомірними діями, за захистом до уповноважених державою компетентних органів, які вживають необхідних заходів для відновлення порушеного права і припинення правопорушення.

Юрисдикційна форма захисту прав поділяється на загальну (судову) і спеціальну (адміністративну) форми здійснення передбачених законом засобів захисту. Загальна форма захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності здійснюється у судовому порядку. Судовий захист здійснюється адміністративними і господарськими судами. Судовий захист здійснюється в Україні на загальних принципах судочинства.

Юрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності здійснюється окремими способами: цивільно-правовим, кримінально-правовим і адміністративно-правовим відповідно до діючих правових норм, викладених у ЦКУ, ККУ і Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУАПП).

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого чи майнового права або інтересу (ст. 161 ЦКУ України). Суд здійснює захист такими шляхами:

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дій, що порушують право;
- відновлення становища, що існувало до порушення;
- примусового виконання обов'язків боржником;
- зміни правовідносин;
- припинення правовідносин;
- відшкодування збитків та інші майнові способи відшкодування;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльність державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

За КК України особи за порушення прав інтелектуальної власності до відповідальності притягуються відповідно до ст. 176 "Порушення

авторського права і суміжних прав" за такі дії: незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних; незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування і розповсюдження на аудіо- і відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації; інше умисне порушення авторського права і суміжних прав. Ці протиправні дії, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років. Особи, якщо вони вчинили ті ж самі дії повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або з нанесенням матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Ст. 177 КК України "Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію" має своїм призначенням кримінально-правовий захист деяких об'єктів ІВ.

Використання об'єктів патентного права може мати місце лише з дозволу патентовласника. Будь-яке використання цих об'єктів промислової власності без дозволу патентовласника вважається незаконним (крім випадків, передбачених законом). Незаконним використанням об'єкта промислової власності вважається виготовлення, пропонування для продажу, застосування або ввезення, зберігання, інше введення в господарський оборот продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого об'єкта промислової власності без дозволу патентовласника. Санкції за ці протиправні дії аналогічні ст. 176 ЦКУ.

У судовій процедурі розв'язання спорів важливе місце займають докази. Розрізняють три форми доказів: документальний доказ — доказ, наданий у письмовому вигляді чи у вигляді будь-якого документа; речовий доказ — доказ, що існує у вигляді предметів; показання свідків — усні показання експерта. Наявність охоронного документа — патенту чи свідоцтва — є важливим доказом [17].

В Україні поки що немає патентного суду, але існує практика створення судових колегій з інтелектуальної власності, наприклад при Вищому господарському суді України. У таких колегіях працюють судді, які мають спеціальну фахову підготовку з інтелектуальної власності й тому

можуть компетентно вирішувати суперечки щодо інтелектуальної власності [17].

Спеціальною формою захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності є адміністративний порядок захисту цих прав. Він застосовується у випадках, указаних у законодавстві. При цій формі захисту прав ІВ власник, права якого порушені, звертається у відповідну, уповноважену державою установу. Такими установами є:

- Державний департамент інтелектуальної власності;
- Антимонопольний комітет України.
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Державна митна служба України.

Процедура розгляду в адміністративному порядку набагато простіша, ніж у цивільному судочинстві. Правовою основою цього розгляду є КУАПП, а також інші спеціальні Закони України: "Про захист від недобросовісної конкуренції", "Про авторське право і суміжні права", "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на сорти рослин" тощо.

Адміністративна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності застосовується, зокрема, при порушенні прав інтелектуальної власності; здійсненні дій, що являють собою акти недобросовісної конкуренції; незаконному розповсюдженні примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних; порушенні законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання або сировини для їх виробництва.

Відповідно до ст. 24 КУАПП захист прав здійснюється шляхом проведення адміністративних процедур: вилучення або конфіскація контрафактної продукції і обладнання, що використовується для її виготовлення, виправні роботи, адміністративний арешт або накладання адміністративних штрафів. Крім того, за порушення правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими державними органами адміністративні санкції. Зокрема, Антимонопольний комітет України відповідно до Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" накладає штрафи на суб'єктів господарювання за вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція. Митна служба України створює належні умови для захисту

прав інтелектуальної власності на митному кордоні відповідно до розд. 10 "Митного кодексу України".

Неюрисдикційна форма захисту на об'єкти інтелектуальної власності по суті є самозахистом, що ґрунтується на ст. 19 ЦКУ. Ст. 55 Конституції України також гарантує кожному невід'ємне право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи.

Самозахистом визнається застосування особою, право якої порушено, засобів протидії, що не заборонено законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, і характеру дій, якими ці права порушені, і не можуть суперечити вимогам закону. Способи самозахисту можуть вибиратися особою або визначатися законом, іншими правовими актами чи договором. Наприклад, це може бути відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу (поступку) майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійним договором, відмова від виконання недійсного договору тощо [17].

5.4. Захист прав інтелектуальної власності в межах угоди TRIPS

Угода TRIPS є однією з найважливіших угод Світової організації торгівлі (СОТ). Вступ України до СОТ потребує обов'язкового виконання угоди TRIPS. Ця угода визнана світовим співтовариством правовим документом, що охоплює питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти ІВ, які розглядаються як товар.

Відповідно до вимог частини III Угоди TRIPS "Захист прав інтелектуальної власності" країни-учасниці зобов'язуються забезпечити на своїй території дію таких процедур, які дозволяють здійснювати заходи, що запобігають порушенню законодавства в сфері охорони прав інтелектуальної власності та їх недопущення.

Ст. 41 Угоди TRIPS зазначає, що законодавство кожної країни повинне мати норми, що дозволяли б удатися до ефективних дій, спрямованих проти будь-якого порушення прав інтелектуальної власності, включаючи термінові заходи для запобігання порушень і правові санкції на випадок подальших порушень.

Угода TRIPS передбачає захист прав інтелектуальної власності за допомогою адміністративних процедур, цивільно-правові способи захисту прав, а також карні процедури і штрафи, що можуть бути застосовані до порушників прав.

Надалі удосконалення національного законодавства України здійснюється з урахуванням вимог цього важливого міжнародного нормативного акту [17].

Контрольні запитання

1. Навіщо потрібен захист ІВ?
2. Що таке недобросовісна конкуренція?
3. Яка існує відповідальність за недобросовісну конкуренцію?
4. Які Ви знаєте форми захисту прав інтелектуальної власності?
5. Яка різниця між юрисдикційною і неюрисдикційною формами захисту права інтелектуальної власності?
6. У яких органах здійснюється загальний порядок захисту права інтелектуальної власності?
7. У яких органах здійснюється адміністративний порядок захисту права інтелектуальної власності?
8. У чому полягає неюрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності?
9. Якими шляхами суд здійснює захист права інтелектуальної власності?
10. У чому полягає адміністративний порядок захисту права інтелектуальної власності?
11. Коли настає кримінальна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності?
12. Який максимальний термін позбавлення волі передбачено законодавством України за порушення права інтелектуальної власності?
13. У чому полягає захист прав інтелектуальної власності відповідно до угоди TRIPS?

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Вишневецкий, Л. М. Формула приоритета: возникновение и развитие авторского и патентного права [Текст] / Л. М. Вишневецкий, Б. И. Иванов, Л. Г. Левин. – Л. : Наука, 1990. – 205 с.
2. Штоляков, В. И. Защита интеллектуальной собственности [Текст]: учеб. пособие / В. И. Штоляков. – М.: Изд-во МГУП, 2001. – 89 с.
3. Омельченко, О. А. Всеобщая история государства и права [Текст]: учебник. В 2 т. Т. 1 / О. А. Омельченко. – 3-е изд., испр. – М. : ТОН – Остожье, 2000. — 528 с.
4. Идрис, К. Интеллектуальная собственность — мощный инструмент экономического роста. Обзор [Текст] / К. Идрис. – 2-е изд. – Женева, Публикация ВОИС № 8881, 2003. – 39 с.
5. Потехіна, В. О. Інтелектуальна власність [Текст]: навч. посіб. / В. О. Потехіна; за ред. І. І. Дахна. – Київ : Центр навч. літ., 2008. – 413 с.
6. Ренкель, А. История прогресса: к 200-летию патентного права России [Электронный ресурс] / А. Ренкель. Загл. с экрана // Промышленные ведомости, 2012. — № 7–8. — 4 с. Режим доступа : <http://www.promved.ru/articles/> Дата доступа 10.11.12.
7. Ермаков, Ю. Мельчают ли изобретения [Текст] / Ю. Ермаков // Изобретатель и рационализатор. — 1982. — № 6. — С. 22–23.
8. Дмитришин, В. С. Краткий отчет по Украине [Электронный ресурс] / В. С. Дмитришин. Загл. с экрана. — Режим доступа : http://www.wipo.int/edocs/mdocs/aspac/en/wipo_ipr_prg_10/wipo_ipr_prg_10_ref_ukraine.pdf. – 10.01.03.
9. Єременко, А .В. Еволюція концепції інтелектуальної власності [Текст] : міжнар. аспект // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр.– Київ : КНЕУ, 2004. — Вип. 12. — С. 195–204.
10. Часто задаваемые вопросы о ВОИС [Электронный ресурс] / Загл. с экрана. — Режим доступа : <http://www.wipo.int/about-wipo/ru/faq.html>. – 13.11.12.
11. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення [Текст]: навч. посіб. / О. В. Ієвіня, В.П. Мироненко, Н. В. Павловська, С .А. Пилипенко. — Київ : КНТ, 2007. — 264 с.
12. Дахно, І.І. Право інтелектуальної власності [Текст]: навч. посіб. / І. І. Дахно. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Київ : Центр навч. літ., 2006. — 278 с.
13. Інтелектуальна власність: об'єкти, право, бухоблік, оподаткування, контроль, відповідальність, ліцензійне/неліцензійне ПЗ [Текст] / А. Іванченко [та ін.]. — Харків : Фактор, 2008. — 256 с.
14. Стремление к совершенству: Введение в тему «Промышленные образцы для малых и средних предприятий» [Текст] / Сер. Интеллектуальная собственность для бизнеса № 02. Публикация ВОИС № 498. — Женева, ВОИС, 2003. — 32 с.

15. Создание знака. Введение в тему “Товарные знаки для малых и средних предприятий” [Текст] / Сер. Интеллектуальная собственность для бизнеса №01. Публикация ВОИС № 900. — Женева, ВОИС, 2003. — 36 с.
16. Жарінова, А. Реєстрація прав на об'єкти інтелектуальної власності [Текст] / А. Жарінова // ДСІВ. Річний звіт. — 2011. — С. 8–20.
17. Цибульов, П. М. Введення до інтелектуальної власності [Текст] / П. М. Цибульов. — Київ: Держ. ін-т інтелектуальної власності, 2008. — 124 с.
18. Цыбулев, П. М. Оценка интеллектуальной собственности [Текст]: учеб. пособие / П. М. Цыбулев. — Киев : Ин-т интеллектуальной собственности и права, 2005. — 192 с.
19. Цибульов, П. М. Основи інтелектуальної власності [Текст]: навч. посіб. / П. М. Цибульов.— Київ: Ін-т інтелектуальної власності і права, 2003. — 172 с.
20. Авторское право в Интернете: конфликты, распределение ответственности и варианты регулирования [Текст]: науч. Отчет / А. Дмитриева, Д. Савельев. — СПб. : Науч.-исслед. центр «Ин-т проблем правоприменения», 2011. — 92 с.

ДОДАТОК А

Основні етапи розвитку права інтелектуальної власності

Рік прийняття законодавчого акта	Найменування законодавчого акта
1474 рік	Закон Венеціанської Республіки. Статут Венеціанської республіки – перша спроба забезпечити охорону винаходів
1623 рік	Прийнято перший патентний закон "Статус про монополії"(Англія)
1710 рік	Перший авторський закон, відомий як "Статут королеви Анни"
1790 рік	Прийнято Патентний закон у США, в основу якого було покладено ідею про авторське право як "найсвященніший вид власності"
1791 рік	Прийнято аналогічний закон у Франції
1812 рік	Прийнято перший патентний закон у Росії "Про привілеї на різні винаходи і відкриття в ремеслах і мистецтвах"
1883 рік	Підписано Паризьку конвенцію з охорони промислової власності з метою розроблення засад єдиного законодавства в галузі промислової власності
1886 рік	Підписано Бернську конвенцію з охорони літературних і художніх творів з метою розроблення засад єдиного законодавства в галузі авторського права
1919 рік	Підписано Декрет "Положення про винаходи" (СРСР)
1967 рік	Прийнято Конвенцію про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ)
1991 рік	Безпосередньо перед розпадом СРСР прийнято Закон про інтелектуальну власність, який став основою законодавчих актів в Україні у цій сфері
1993 рік	Прийнято всі основні закони України щодо інтелектуальної власності

ДОДАТОК Б

Основні Закони України в сфері інтелектуальної власності

- Б.1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Поточна редакція – тлумачення від 12.04.2012.
- Б.2. Цивільний кодекс України. Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. У редакції від 01.01.2013.
- Б.3. Господарський кодекс України.
- Б.4. Про авторське право і суміжні права. Верховна Рада України. Закон від 23.12.1993 № 3792-XII. У редакції від 09.05.2011.
- Б.5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Верховна Рада України. Закон від 15.12.1993 № 3687-XII. У редакції від 07.07.2011.
- Б.6. Про охорону прав на промислові зразки. Верховна Рада України. Закон від 15.12.1993 № 3688-XII. У редакції від 25.06.2003.
- Б.7. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Верховна Рада України. Закон від 15.12.1993 № 3689-XII. У редакції від 16.05.2008.
- Б.8. Про охорону прав на зазначення походження товарів. Верховна Рада України. Закон від 16.06.1999 № 752-XIV. У редакції від 16.05.2008.
- Б.9. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем. Верховна Рада України. Закон від 05.11.1997 № 621/97-ВР. У редакції від 05.12.2012.
- Б.10. Про державну таємницю. Верховна Рада України. Закон від 21.01.1994 № 3855-XII. У редакції від 02.12.2012
- Б.11. Про інформацію. Верховна Рада України. Закон від 02.10.1992 № 2657-XII. У редакції від 10.08.2012.
- Б.12. Про науково-технічну інформацію. Верховна Рада України. Закон від 25.06.1993 № 3322-XII. У редакції від 09.05.2011.
- Б.13. Про охорону прав на сорти рослин. Верховна Рада України. Закон від 21.04.1993 № 3116-XII. У редакції від 09.12.2012.
- Б.14. Про племінну справу у тваринництві. Верховна Рада України. Закон від 15.12.1993 № 3691-XII. У редакції від 09.12.2012.
- Б.15. Про господарські товариства. Верховна Рада України. Закон від 19.09.1991 № 1576-XII. У редакції від 18.12.2011.
- Б.16. Карний кодекс України.
- Б.17. Про захист від недобросовісної конкуренції. Верховна Рада України. Закон від 07.06.1996 № 236/96-ВР. У редакції від 13.01.2009.
- Б.18. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. У редакції від 05.01.2013
- Б.19. Митний кодекс України. Верховна Рада України. Кодекс України. Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI.

ДОДАТОК В

Міжнародні угоди і домовленості
у сфері інтелектуальної власності,
до яких приєдналася Україна

Назва договору	Дата набуття чинності стосовно України
В.1. Конвенція про устанovu Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ)	26 квітня 1970 року
В.2. Всесвітня конвенція про авторське право	27 травня 1973 року
В.3. Паризька конвенція з охорони промислової власності	25 грудня 1991 року
В.4. Договір про патентну кооперацію	25 грудня 1991 року
В.5. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків	25 грудня 1991 року
В.6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів	25 жовтня 1995 року
В.7. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин	3 листопада 1995 року
В.8. Договір про закони про товарні знаки	1 серпня 1996 року
В.9. Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури	2 липня 1997 року
В.10. Найробський договір про охорону олімпійського символу	20 грудня 1998 року
В.11. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків	29 грудня 2000 року
В.12. Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків	29 грудня 2000 року
В.13. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971 року)	18 лютого 2000 року
В.14. Договір ВОІВ про авторське право (1996 року)	6 березня 2002 року

Закінчення додатка В

Назва договору	Дата набуття чинності стосовно України
В.15. Договір ВОІВ з виконання фонограм (1996 року)	20 травня 2002 року
В.16. Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція 1961 року)	12 червня 2002 року
В.17. Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків (Гаазький акт 1969 року і Женевський акт 1999 року)	28 серпня 2002 року
В.18. Договір про патентне право (2000 року)	28 квітня 2005 року
В.19. Локарнська угода про заснування міжнародної класифікації промислових зразків (1968 року)	7 липня 2009 року
В.20. Страсбурзька угода про установлення міжнародної патентної класифікації (1971 року)	7 квітня 2009 року
В.21. Віденська угода про установлення міжнародної класифікації	29 липня 2009 року
В. 22. Загальна Угода з тарифів і торгівлі (Угода про заснування Світової організації торгівлі). Дана Угода містить Угоду ТРІПС, що поширюється на всіх членів СОТ, набула чинності 1 січня 1995 року (фактична дата початку роботи Світової організації торгівлі)	16 травня 2008 року

ДОДАТОК Д

Законодавчо-нормативні акти України у сфері інтелектуальної власності

Д.1. Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. Постанова КМУ від 23 грудня 2004 р. № 1716. У редакції від 21.09.2011.

Д.2. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Постанова КМУ від 27 грудня 2004 р. № 1716. У редакції від 21.09.2011.

Д.3. Інструкція про порядок обліку авторів, реєстрації добутоків і розподіл гонорару. Наказ УААСП від 19 лютого 1997р. №10.

Д.4. Правила складання і подання заявки на винахід і заявки на корисну модель. МОН України. Наказ від 22.01.2001 №22. У редакції від 09.05.2011.

Д.5. Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель. МОН України. Наказ від 15.03.2002 № 197.

Д.6. Правила розгляду заявки на промисловий зразок МОН України. Наказ, Правила від 18.03.2002 № 198. У редакції від 25.07.2011.

Д.7. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні. Указ Президента України від 18.09.1992 № 479/92.

Д.8. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю. Наказ Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440.

Д.9. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці. Кабінет Міністрів України. Постанова від 09.08.1993 № 611.

Д.10. Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності». Постанова КМУ від 03.10.2007 р. № 1185.

Д.11. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми. Постанова КМУ від 14.01.2004 р. № 3. У редакції від 22.12.2017.

ДОДАТОК Е

Перелік офіційних веб-порталів організацій у сфері інтелектуальної власності

- Е.1. Офіційний веб-портал Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ): <http://www.wipo.int>
- Е.2. Офіційний веб-портал Світової організації торгівлі: www.wto.org/
- Е.3. Офіційний веб-портал Верховної Ради України: portal.rada.gov.ua/
- Е.4. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України: <http://sips.gov.ua/>.
- Е.5. Офіційний веб-портал Федеральної служби Росії з інтелектуальної власності, патентів і товарних знаків (Роспатент): www.fips.ru
- Е.6. Офіційна електронна сторінка Єдиного державного реєстру судових рішень: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
- Е.7. Сервіс Німецького відомства з патентів і товарних знаків: <http://www.depatisnet.de>
- Е.8. Патентна база даних Японії: <http://www.ipdl.ncipi.go.jp>
- Е.9. Спеціалізовані бази даних Укрпатенту: <http://www.ukrpatent.org>
- Е.10. Посилання на інші БД: <http://www.european-patent-office.org/online/index.htm>
- Е.11. Електронно-цифрова бібліотека Європейського патентного відомства: <http://ep.esipacenet.com>
- Е.12. Цифрова бібліотека інтелектуальної власності (ЦБІВ) ВОІВ: <http://ipdl.wipo.int/en>
- Е.13. База даних Відомства США з патентів і товарних знаків: <http://www.uspto.gov/patft/index.html>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	5
Контрольні запитання	8
2. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	9
2.1. Поняття інтелектуальної власності.....	9
2.2. Право інтелектуальної власності.....	10
2.3. Об'єкти інтелектуальної власності.....	11
2.4. Система правової охорони інтелектуальної власності в Україні.....	15
2.5. Міжнародна система інтелектуальної власності.....	19
Контрольні запитання	21
3. ОСНОВИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	22
3.1. Загальні положення.....	22
3.2. Охорона авторського права і суміжних прав.....	23
3.2.1. Авторське право в інтернет-просторі.....	26
3.3. Охорона прав на об'єкти патентного права.....	29
3.3.1. Загальні відомості.....	29
3.3.2. Правова охорона винаходів.....	30
3.3.2.1. Оформлення і подача заявки на видачу патенту на винахід.....	32
3.3.2.2. Розгляд заявки на винахід в Укрпатенті.....	34
3.3.2.3. Процедура видачі патенту.....	36
3.3.3. Правова охорона корисних моделей.....	37
3.3.4. Правова охорона промислових зразків.....	38
3.3.5. Тенденції в області охорони прав на об'єкти патентного права в Україні.....	40
3.4. Правова охорона засобів індивідуалізації.....	41
3.4.1. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування.....	41
3.4.2. Право інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг (торговельну марку).....	42
3.4.3. Право на найменування місця походження товару.....	44
3.5. Правова охорона нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності.....	46
3.5.1. Поняття наукового відкриття.....	46
3.5.2. Охорона прав на топографії інтегральних мікросхем.....	46
3.5.3. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.....	48
3.5.4. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.....	49

3.5.5. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.....	51
Контрольні запитання	52
4. КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	54
4.1. Загальні відомості.....	54
4.2. Передача права на використання об'єкта ІВ за ліцензійним договором	56
4.3. Передача права на використання об'єкта ІВ за договором комерційної концесії.....	58
4.4. Передача права на використання об'єкта ІВ за лізинговим договором.....	60
Контрольні запитання	61
5. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	62
5.1. Поняття захисту прав інтелектуальної власності.....	62
5.2. Захист від недобросовісної конкуренції.....	62
5.3. Форми захисту прав інтелектуальної власності.....	64
5.4. Захист прав інтелектуальної власності в межах угоди TRIPS.....	68
Контрольні запитання	69
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	70
ДОДАТОК А. Основні етапи розвитку права інтелектуальної власності.....	72
ДОДАТОК Б. Основні Закони України в сфері інтелектуальної власності.....	73
ДОДАТОК В. Міжнародні угоди та домовленості у сфері інтелектуальної власності, до яких приєдналася Україна.....	74
ДОДАТОК Д. Законодавчо-нормативні акти України у сфері інтелектуальної власності.....	76
ДОДАТОК Е. Перелік офіційних веб-порталів організацій у сфері інтелектуальної власності.....	77

Навчальне видання

**Сисоєв Юрій Олександрович
Широкий Юрій Вячеславович**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Редактор Н. М. Сікульська

Зв. план, 2020

Підписано до друку 14.04.2020

Формат 60x84 1/16. Папір офс. № 2. Офс. друк

Ум. друк. арк. 4,4. Обл.-вид. арк.5. Наклад 100 пр.

Замовлення 105. Ціна вільна

Видавець і виготовлювач

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

<http://www.khai.edu>

Видавничий центр «ХАІ»

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

izdat@khai.edu

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції сер. ДК № 391 від 30.03.2001